

Z NOVÉ LITERATURY

GUILLAUME C A R D A S C I A , LES LOIS ASSYRIENNES. INTRODUCTION, TRADUCTION, COMMENTAIRE. PARIS, LES EDITIONS DU CERF. 1969, 8°, 359 STR. CENA 45 NF

Pařížský romanista a specialista v oboru klínopisných práv, G. Cardascia, přináší v tomto díle francouzský překlad středoasyrských v rozsahu všech dosud známých jejich fragmentů s příslušným komentářem (s. 93-338). Této vlastní části autor předslal úvod (Introduction, s. 19-84), v němž podává rozbor středoasyrské společnosti, rodinných a dědic-
kých vztahů, práva majetkového, obligačního a trestního. Věnuje pozornost též způsobu a době vzniku díla, zdůrazňuje jeho kompilátorský charakter a klade je do doby Tiglatpilešara I. (konec 12. resp. poč. 11. století př.n.l.). Přitom považuje toto dílo za skutečný zákoník, jehož předpisy byly pro soudce závazné, ale nezabývá se blíže skutečností, že zatím nemáme doklad o jejich aplikaci v praxi. Kasuistika tohoto díla ovšem není příznačná jen pro ně, ale i pro ostatní, a to nejen staroorientální díla starověku. Poněvadž redaktorům těchto zákonů nebyla ještě známa vědecká teorie práva, neměli hlubších znalostí ani o právních kategoriích a proto sledovali jen určitá víceméně izolovaná témata, při čemž určité pojmy se stávají centrálními pro skupiny předpisů stejného druhu (např. vdova, společník, závoj aj.). Poněkud postrádáme odkaz na význam zvykového práva, tak jak se projevuje v dokladech z právní praxe. Velmi cenný v této práci je rozbor sociálního složení třídní středoasyrské společnosti (zde by vyžadoval pojem středoasyrského *aššurajaw* srovnání s babylónským *muškenem*). Autorův překlad je dlužno vyzvednout především proto, že přináší ve francouzském přechodu celé dílo, neopomíjí ani překlad oněch speciálních termínů, které předchozí překladatelé ponechávali v originální verzi; význam této autorovy snahy nezmenšuje ani okolnost, že mnohdy takový překlad má povahu toliko arbitrární.

J. K.

PAUL G A R E L L I , LE PROCHE-ORIENT ASIATIQUE DES ORIGINES AUX INVASIONS DES PEUPLES DE LA MER. PARIS, PRESSES UNIVERSITAIRES DE FRANCE, 1969, 8°, 376 STRAN + 2 MAPY (= NOUVELLE CLIO, L'HISTOIRE ET SES PROBLÈMES, VOL. 2., CENA 24.- NF

Vedoucí francouzský asyriolog P.Garelli podává v této knize nejen chronologický popis historických, společenských a kulturních událostí Starého Orientu od počátku až do ničivých nájездů tzv. mořských národů okolo r. 1200 př.n.l., ale - a to zejména - velmi pozoruhodný rozbor hospodářských podmínek, sociálních vztahů, politické struktury i náboženských názorů tohoto období. Faktografickým poznatkům jsou věnovány první dvě části díla: I. Les instruments de la recherche, s.13-40, s bohatou bibliografií, důležitou též pro pracovníky v oboru právní historie Starého Orientu. II. Les connaissances, s.41-223, s výkladem o vzniku městské civilizace, o agrárním charakteru sumerských městských států, o politickém, hospodářském i religiozním vývoji Akkadu, o asyrské expanzi s jejími projevy na poli obchodním a politickém atd.). Analytický a kritický rozbor je obsažen v poslední části knihy (Problèmes et directions des recherches, s.227-345). Zde je nejen zevrubně osvětlen problém staroorientální chronologie, ale zejména vytváření archaic- kých společností, autor se tu zabývá značně podrobně příchodem Sumerů, jež klade do 2.pol. IV.tisíciletí (ještě před vznikem prvních písem- ných dokladů mezopotamských) a jejich společenskou organizací (odmítá teorii T.Jacobsena o tzv. primitivní demokracii sumerské). Zvláštní pozornost věnuje autor sumerské i akkadské administrativě, regulaci cen a mezd, a životní úrovni starověké Mezopotámie vůbec. Poslední kapitola náleží speciálním otázkám, mezi nimiž se zabývá také problémy vzniku, složení a právní povahy mezopotamských i chetitských právních děl, aspoň v nejdůležitějších bodech. Nepochybně jde o publikaci, jež se vy- myká rámci běžných příruček historických, dává mnoho podnětů k zamyšle- ní nad četnými problémy staroorientálního hospodářského, společenského a kulturního vývoje. Lze se zájmem očekávat její další, týmž autorem chystaný díl.

J. K.

JEAN B O T T É R O , LE CODE DE HAMMURABI. FAITS DE CIVILISATION, N° 5. ÉDITIONS DE L'ACCUEIL 1967, 4°, 14 STR. + 12 OBR. PŘÍL. CENA 6.- NF

Vypracování metodické příručky o zákonech Chammurabiho pro fran- couzská lycea bylo svěženo jednomu z nejlepších francouzských orienta-

listů, J. Bottérovi, jenž sám označuje v úvodě zákony Chammurabiho za "základní událost v dějinách Předního Orientu a lidstva vůbec". Autor se zabývá archeologickými objevy v Předním Orientě a jejich významem pro naše poznání dávných národů, jejich jazyků a kultur; epochu Chammurabiho srovnává - pro její lepší pochopení francouzskými lyceisty - se "stoletím Ludvíka XIV.". Zvláštní oddíl věnuje mezopotamské civilizaci, městským státům sumerským i akkadským, oběma centrům státní moci - chrámu a paláci, v němž se nakonec soustředila vláda absolutního despoty. Autor nezatěžuje dílo zbytečným hromaděním dat, ale klade důraz na kulturní odkaz orientálního starověku, platný do našich dnů. Hlavní část monografie je věnována obsahu Chammurabiho zákonodárné stély, jejímu prologu, epilogu a zejména vlastním zákonům, jež označuje jako opatření, která odpovídala hospodářsko společenským potřebám doby, v níž vznikla. Zákony Chammurabiho charakterizuje autor jako sbírku rozhodnutí konkrétních problémů a případů zvláště typických nebo krajních. Proto věnuje pozornost i metodě redaktorů tohoto díla a srovnává ji s obdobnou metodou mezopotamských děl matematických, gramatických, lékařských, astronomických aj., přitom však zdůrazňuje, že dílo Chammurabiho vyniká svým významem nad ostatní a lze je považovat za vrchol mezopotamské kulturní tvorby vůbec. K monografii je připojeno 12 obrazových příloh určených převážně k doložené aplikaci zákonů Chammurabiho v různých odvětvích praxe.

J. K.

J. B R U G M A N - M. D A V I D - F. R. K R A U S - P. W. P E S T - M A N - M. H. V A N D E R V A L K , ESSAYS ON ORIENTAL LAWS OF SUCCESSION. LEIDEN E. J. BRILL, 1969, 4°, V+121 STRAN (VE SBÍRCE STUDIA ET DOCUMENTA AD IURA ORIENTIS ANTIQUI PERTINENTIA, VOL. IX/, CENA 36 HOL. ZL.

Dílo je výsledkem kolektivního úsilí holandských orientalistů (z nich M. David je známým právním historikem v oboru papyrologie, romanistiky a klínopisných práv) o rozbor hlavní problematiky dědického práva Mezopotámie, Egypta, islámských zemí a Číny. Bylo by si přát, aby příští vydání této knihy bylo rozšířeno o další oblasti Předního, Středního i Dálného východu. Nejšířeji je zastoupeno dědické právo mezopotamské, jednak dvěma články F. R. Krause (Von altsumerischen Erbrecht, s. 1-14, a Erbrechtliche Terminologie im alten Mesopotamien mit einem kritischen Beitrag von B. Lendsberger, s. 18-53), jednak článkem M. Davida (Ein Beitrag zum mittelassyrischen Recht, s. 78-81). Ačkoliv se tyto studie zabývají problémy dědického práva mezopotamského ve značné šíři,

přece jen nepřináší jeho systematické a všech jeho vývojových epoch se dotýkající zpracování (chybí zejména staroasyrské dědické vztahy podle dokladů právní praxe z Kaneše, fragmenty příslušných zákonů novobabylónských a dědických smluv z téže doby); rovněž nebyl vzat zřetel na dědickoprávní praxi v okrajových oblastech (např. v Elamu, Nuzi, Ugaritu aj.), kde v mnohých směrech lze zaznamenat vliv domácího zvykového práva, odolávajícího babylonizačním tendencím písařských škol. Na druhé straně přináší ovšem tyto studie pro badatele v oboru klínopisných práv nesmírně cennou oporu filologických komentářů pro právní interpretace příslušných textů. Nejpodrobnější analýze je podroben základní pojem sumérské a babylónské dědickoprávní terminologie, *i b i l a - aplu*, v jeho různých významech (prvorozenec, syn, dědic ap.). - Z ostatních příspěvků věnuje pozornost dědickému právu staroegyptskému příspěvek Pestmanův (The Law of Sussession in Ancient Egypt, s.58-77); vyvolal již kritickou odezvu papyrologa E.Seidla z Kolína n.R. (Revue d'histoire du droit, 39, 1971, 103 s.). J. Brugman se zabývá úpravou dědických vztahů podle Koránu (The Islamic Law of Inheritance, s.82-92) a poměrně velmi obšírně se věnuje čínskému dědickému právu (The Law of Succession in Chinese Law, s.93-127) M.H.Van der Valk; podává však jeho obraz teprve od r.1837 n.l. a sleduje i jeho úpravu podle předpisů v ČLR.

J. K.

RONALD S. S T R O U D , DRAGON'S LAW ON HOMICIDE. UNIVERSITY OF CALIFORNIA. PUBLICATIONS: CLASSICAL STUDIES VOLUME 3, UNIVERSITY OF CALIFORNIA PRESS, BERKELEY AND LOS ANGELES 1968, STRAN 83, 2 PŘÍLOHY

Nehledíc k autorům, zejména řečníkům, je základním pramenem pro poznání athénské trestního práva nápis, nalezený r. 1843 v Athénách, uveřejněný později nejlépe Köhlerem roku 1867 a přístupný jako I.G. I² 115. Spoléhajíc na tento text, operovala s ním téměř 100 let věda řeckého práva, často jej diskutujíc.

Stroud, vyzbrojený, jak mimořádnými znalostmi autorů, tak některými moderními epigrafickými pomůckami, resp. užívaje dokonalejších metod ke čtení, podrobil nápis r. 1960-61 na místě samém (v athénském národním epigrafickém muzeu) novému zkoumání. Jeho výsledkem je nejen revize a přečtení významných částí nápisu (Stroud přečetl nově 218 písmen), ale i nové poznatky z atického práva trestního.

Stroud zjistil, že z nápisu dochoval se toliko jeden (první) článek (axón) atického práva, platného v případě neúmyslného usmrcení

člověka, dále, že jde o nápis z r.409/408, ve kterém byly republikovány zákony Drakontovy ze 7.stol. př.n.l. Dále, že jiné Drakontovy zákony nebyly později (Solónem) převzaty. Kromě pečlivé části technicko-epigrafické (I), analyzuje autor dekret z 409/8 př.n.l., jímž bylo znovu vydání zákona nařízeno, a zejména occasio i ratio legis, tj. snahu upevnit právní bezpečnost v Athénách po athénské katastrofě na Sicílii, (II). V části III. zabývá se autor zákonem o usmrcení vůbec a v části IV. pojednává o Drakontovi jako zákonodárci. Právní věda má ovšem svrchovaný zájem na těchto kapitolách a není pochyby, že se o další její vývoj v této látce Stroud velice zasloužil. Ve zmíněných dvou posledních kapitolách přiznává autor, že většina jeho závěrů je hypotetické povahy, nicméně dokonalé ovládnutí literárních pramenů je činí pravděpodobnými. Týkají se některých základních otázek atického trestního práva. Zejména je přesvědčivý autorův úsudek, že ve znovu vydaném pramenu máme jednu z nejstarších ukázek řecké legislativy, pocházející ze 7. století.

Jedna příloha obsahuje fotografii kamene s nápisem, jeho zadní stranu i pohled shora, druhá přepsaný text, který ovšem autor také uveřejňuje v textu studie s anglickým překladem a epigrafickým komentářem.

Stroudova studie je dokladem, o čem cennější je pro pokrok vědy reedice dříve vydaných pramenů než obsáhlá ryze literární pojednání, a jistě mu přisvědčíme, že jeho edice by měla být impulsem k podobným revizím pramenů dříve vydaných.

J. C.

BRUNO S C H M I D L I N , DIE RÖMISCHEN RECHTSQUELLEN, VERSUCH EINER TYPOLOGIE, 221 STR., 4°, BÜHLAU VERLAG KÖLN WIEN 1970

Soudobá romanistická literatura stále hlouběji nahlíží do duchovní dílny římských právníků a zkoumá metody jejich práce, výsledky jejich vědecko-teoretického úsilí; v poslední době pak se zvláště intenzivně věnuje jejich definicím a pravidlům.

V r.1966 vyšla nezávisle na sobě dvě díla téhož názvu "*Le definizioni dei giuristi romani*" od Martiniho a Carcaterry a ještě příbuzné jim Steinovy "*Regulae iuris*".

Autor, který na sebe již r.1963 upozornil podnětnou studií o řízení před rekuperátory, pokračuje v tomto bádání, jde však jinou cestou; nezabývá se metodickými zvláštnostmi jednotlivých právníků, nýbrž zkoumá jeden z prostředků nalézání a tvorby práva, užívaných všemi právníky, totiž právní pravidla. Za východisko si zvolil známou Paulovu defi-

nici: "...non ex regula ius sumatur, sed ex iure quod est, regula fiat ...quae simul cum in aliquo vitata est, perdit officium suum."

V p r v n í č á s t i pojednává o vlastních právních pravidlech. Samotného výrazu *regula* užívali římští právníci celkem volně, všude tam, kde chtěli vyjádřit nějaké měřítko, směrnici nebo vedoucí zásadu. Naproti tomu *regulae iuris (civilis)* mají vždy jasně vymezený právnícký a dokonce normativní smysl; jsou velmi dávná a zásadně anonymní (jediná, ovšem mnohem pozdější výjimka: *regula Catoniana*).

Již v oblasti starořímských právních jednání vznikl okruh ustálených právních pravidel vyjadřujících obecné zásady kogentního práva, např. v právu dědickém: *Semel heres semper heres, Nemo pro parte testatus, pro parte intestatus decedere potest, Hereditas adimi non potest* aj., též *regula Catoniana* s fikcí, že doba zřízení legátu spadá v jedno s dobou úmrtí zůstavitele. Ze stipulačních pravidel jsou nejznámější *Tot stipulationes quot res* a *Alteri stipulari nemo potest*; zvláště důležitý byl symetrický princip *Prout quidque contractum est, ita et solvi debet*. Tyto zásady vycházejí přímo ze stavby nejstarších římských právních ústavů a formálních právních jednání, jejich základem byla kautelární právní praxe. Od nesčetných dílčích kautelárních pravidel se lišila tím, že vyjadřují základní rysy starobylého práva a pomáhají je rozvíjet.

Jiná skupina právních pravidel se vztahuje na normativní právní nazírání, na přesné vytyčení právního postavení některých osob. Tak ve věcném právu je to pravidlo *Superficies solo cedit, Nemo sibi ipse causam possessionis mutare potest*, v obligačním *Ex nudo pacto actio non nascitur*, v trestním *Noxa caput sequitur* atd.

Klasičtí právníci se staví k normativním právním pravidlům skepticky až odmítavě, pro jemné předitivo kasuistické tvorby byla spíše překážkou. Jim se každý právní případ jeví jako nový problém pro sebe, který je třeba vždy znovu tvůrčím způsobem řešit. Proto jejich snahou je právě naopak ukazovat na konkrétních příkladech omezenost a nedostatky i takových pravidel jako např. *iuris ignorantia nocet, facti ignorantia non nocet* či *Nemo sibi ipse causam possessionis mutare potest*. Sami - ve smyslu uvedené Paulovy definice - vytvářejí jen pravidla, která vycházejí z mnoha jednotlivých případů a jsou výslednicí jejich řešení.

Ve d r u h é č á s t i své knihy pojednává autor o spisech zv. *libri regularum*, které psali téměř všichni významní pozdně klasičtí právníci. Byla to díla problémové povahy zvláštního druhu, i když ne zcela vyhraněného, snad používaná i k účelům didaktickým nebo praktickým (odvážná je domněnka, že byla pomůckou administrativních úředníků).

Jejich vzorem bylo Labeonovo dílo *Pithana*, v němž věhlasný právník Augustovy doby stavěl právní problémy k diskusi.

Libri regularum obsahují především kasuistická pravidla, v nichž po hypoteticky formulované skutkové podstatě následuje právní důsledek např. *Si duo dolo malo fecerint, invicem de dolo non agent*. Dále sem patří definice buď celého právního ústavu či pojmu nebo jen jejich dílčích znaků; vyznačují se tedy silným prvkem institučním. Četné jsou i definice pouhých slov nebo stručných obrátů. Posléze tyto spisy zaznamenávají některá rozhodnutí z císařských reskriptů (jež měly prakticky sílu zákona): základní myšlenka rozhodnutí je v nich formulována jako pravidlo.

Kasuistická pravidla reprodukuje velmi zhuštěně a zjednodušeně řešení právních problémů. Byly to vlastně jen vedlejší produkty, protože pro kasuistiku bylo tím hlavním problémem to, že kasuistické pravidlo již neobsahovalo problematiku, nýbrž přinášelo toliko řešení formulované jako obecnou zásadu. Tato forma způsobila, že se omezovalo na jeden, nejvýše pak na tři velmi přehledné aspekty. Přitom autoři používali obecného subjektu jako *si quis, aliquis, nemo* nebo podmětu právnicky určeného jako *heres, emptor, possessor* aj. Tím (vedle hlavního schématu kasuistické tvorby, jimiž byla *responsa prudentium*) vytvořili nové schéma kasuistické, oproštěné od otázky i podrobnějších okolností případu: v něm šlo jen o to, vyjádřit s vysokým stupněm obecnosti a co nejstručněji řešení problému. Dílčími operacemi byly přitom oddělování, izolování, vylučování, zjednodušování a zkracování, jimi se kasuistické řešení měnilo v kasuistické pravidlo, jež mělo být směrnicí pro právní praxi, aniž ztrácelo svou ryze kasuistickou povahu. Nemělo normativní síly, bylo výlučně prostředkem nalézání práva, pouhým vodítkem, jehož ovšem nebylo možno použít, jakmile se objevila jen poněkud odchylná problematika.

Římscí právníci zachovávali značnou volnost mezi termíny *regula* a *definitio*; v zásadě však *regula* byla pojmem nadřazeným a *definitio* jen jedním z druhů právních pravidel, který určoval základní linie a meze nějaké právní instituce či jednání nebo jen význam nějakého technického výrazu.

Zatímco normativní pravidla předpisují, co má platit jako právo a kasuistická pravidla zjišťují, jaké právní následky se pojí k určitým podmínkám, definující pravidlo odpovídá na otázku, co je právem; v nich velmi výrazně vystupuje instituční stránka práva. Tam, kde nestačí rozbor z hlediska žaloby, nastupuje definující pravidlo, jež institučně vyjasní prvky jednotlivých právních konstrukcí.

Normativní a kasuistická pravidla jsou původními, ryze římskými výtvoři, kdežto definující instituční pravidla stála pod vlivem řecké

rétoriky a dialektiky (*artes*). V této souvislosti autor připomíná a rozebírá Ciceronův návrh, jím samým heslovitě vyjádřený jako *ius civile in artem redactum*, který právníci ovšem nepřijali. Teprve pozdní klasické shledávali účelným vymezovat aspoň základní právní kategorie jako *ius civile*, *ius gentium* a *ius naturale*.

Mezi definicemi se jako význačné skupiny uplatňují *partitiones*, rozdělující celek na souřadné složky, *divisiones*, které člení daný pojem na rody a druhy, a etymologie, v nichž právníkům nešlo o jazykovou správnost, nýbrž o vystižení výrazného právního momentu. Proto např. Labeo, který nepochybně věděl, že *furtum* pochází od *ferre*, nicméně praví: *Furtum a furto, id est nigro L. ait ... quod clam et obscure fiat et plerumque nocte* (D.47,2,1 pr.); tím zdůrazňuje rozhodující právní znak krádeže, který ji zároveň odlišuje od loupeže.

Závěrem autor připomíná, že mu nešlo jen o správné rozdělení tří druhů právních pravidel, nýbrž především o zvláštní způsob nazírání římských právníků, zaměřený na typ, který stojí mezi konkrétním obrazem a abstraktním pojmem, o jejich pružný, názorný přístup ke konkrétnímu historickému materiálu, o jemné rozpracování právnických konstrukcí, o třídění jednotlivých prvků na náhodné a typické, o konečnou rozumnou syntézu. Právní pravidla nejsou tedy plodem reflexivně pojmové metody, nýbrž vznikala jejich praktickou činností, nalézáním práva. Z nich největší hodnotu mají pravidla kasuistická, jež dodávají kasuistice profil a hloubku, i když bylo třeba vždy nově je vytvářet.

Autor si neklade společenské otázky "Proč?", nýbrž zůstává záměrně a výlučně v okruhu právních idejí. Na habilitační práci je jeho dílo již velmi vyzrálé a prozrazuje znamenité vedení (prof. Brogginio a Kasra), dělá čest moderní německé romanistické škole. Autor důsledně vychází z pramenů a dospívá k hlubšímu chápání právních pravidel jakožto jednoho z důležitých metodologických prostředků římské pravovědy. Jeho spis je cenným přínosem moderní romanistice.

M. B.

BONNER HISTORIA-AUGUSTA-COLLOQUIUM 1968-1969, 323 STR., 4°, HABELT BONN 1970

Životopisy římských císařů od Hadriána po Numeriána, známé podle souboru *Scriptores historias Augustae*, jsou pramenem namnoze jedinečným, ale přitom rozporným a nespolehlivým. Pro tyto vlastnosti trvale přitahuje zájem badatelů a vyvolal také v život tradiční již bonnská kolokvia, na nichž se jimi zabývají vědci různého zaměření, převážně

historikové. Ti dospívají zkoumáním četných stránek HA někdy i k pozoruhodným závěrům, nově osvětlují některé problémy a tu více, tu méně opravují dosavadní poznatky. Nynější sborník přináší výsledky již desátého bonnského kolokvia.

Pro právní historii má hlavní význam příspěvek největšího soudobého francouzského romanisty (a zároveň kanonisty) Jeana Gaudemeta, jehož díla i sebe menší práce vynikají vysokou ideovostí, originálním pojetím a skvělou formou (jeho poslední veliké dílo, *Institutions de l'Antiquité*, zachycené v PHS 15 stručnou anotací, je aspoň ve své hlavní, romanistické části tak vzácně vyrovnanou a přímo moudrou syntézou, že stěží najdeme obdobu v soudobé literatuře). Zde se G. sice omezuje na velmi úzký předmět (*Le concept d'imperium dans l'Histoire Auguste*), ale i v tomto skromném rámci přináší ukázkou vzorné historickoprávní práce.

Zatímco v republikánském Římě měl termín *imperium* (nehledě ovšem na jeho méně užívaný význam soukromoprávní jakožto souhrnu oprávnění majitele rodinné moci nad členy rodiny, tzv. *imperium domesticum* - M.B.) význam jedině nejvyšší a nedílné vládní moci, jež příslušela vyšším magistrátům, v HA nabývá různého smyslu subjektivního i objektivního; největší počet úryvků se zde vztahuje na římské císařství, ať již jako císařova moc (panství, výkon císařské funkce), chápaná někdy jen časově, nebo ve smyslu celého římského státu, jeho území, tedy jako *imperium Romanum*.

Tak se v HA obsah termínu *imperium* podstatně rozšiřuje. Nevzdá se původního smyslu, ovšem vztahuje jej nyní výlučně na císaře a přidává k němu významy další, především jako politický režim a jako území celé Římské říše. Toto pojetí se pevně vžilo a přešlo i do terminologie moderní.

Eine Proskriptionsliste in der HA G.Alföldyho se týká popravy několika desítek senátorů r.197; autor v něm zkoumá, která jména jsou pravá a která vymyšlená, aby očernila Septimia Severa a budila zdání, že celý senát stál proti němu (ač ve skutečnosti šlo o boje uvnitř senátorské šlechty a také císař se opíral o jednu její část).

D.Syme, *Three jurists*, podrobně zkoumá vratká svědectví HA o životě a úředních funkcích Papiniána, Paula a Ulpiana. Srovnává je s jinými prameny a třídí spolehlivé od pochybného či vymyšleného. Jde ovšem jen o údaje pro celkový význam těchto vynikajících osobností nepodstatné.

Symův druhý příspěvek *The secondary vitae* nalézá cenný klíč k poznání povahy HA a jejích autorů v tzv. "Nebenviten", totiž dodatečných v HA o panovnících a uchazečích o trůn, do značné míry vymyšlených.

Dva příspěvky zde mají i jiní autoři.

Kritika HA od T.D.Bernese, *The lost Kaisergeschichte und the Latin*

historical tradition přihlíží zvl. k *Vita Alexandri* jako k názornému příkladu, jak pracovali *scriptores HA*. - Na pozadí životopisných údajů synovce slavného právníka *Salvia Iuliana*, senátora *M. Didia Severa Iuliana* (*A senator from Hadrumetum and three others*) B. nově vysvětluje některé jevy z římských politických a sociálních dějin 2. stol.

J. Schwartz dospívá v *Le limes selon l'histoire Auguste* k celkem negativnímu závěru, že *HA* nepřispívá ani k poznání ani pojmu *limes*, ani organizování jeho obrany. - Dále (*Sur le mode de composition de la vita Aureliani*) zjišťuje, že hlavními prameny pro v.A. byli *Aurelius Victor* a *Eutropius*.

Ve sborníku se čestně uplatňuje naše historička B. Mouchová (*Omina mortis in der HA*). Rozebírá znamení, jež ohlašovala smrt císařů, i různá proroctví a předsmrtné výroky, císařům připisované. Takových znamení obsahuje *HA* více (např. jen *vita Hadriani* jich má 6) a srovnání s paralelními místy jasně dokládá pracovní metody autorů *HA*. Autorka potvrzuje jejich obecně uznávanou závislost na *Suetoni*ovi.

T. Pekáry, *Statuen in der HA*, píše o osudu přečetných soch, o nichž se *HA* zmiňuje (jen v Římě bylo na tisíce soch, některé, jako na *foru Trajánově*, byly v přímé správě senátu). V antice měly sochy vždy politický význam; za křesťanství byly pohanské sochy trnem v očích církvi a fanatičtí mnichové je běžně ničili, nešetřili ani nejvzácnějších uměleckých děl. Autoři *HA* s oblibou popisují četné zázraky, které se k sochám víjí, a k nim připojovali další zprávy bez ohledu na historickou pravdu, ba často zcela vymyšlené.

Rozsáhlou prosopografickou studií na téma *La valeur de la source inspiratrice de la vita Hadriani et de la vita Marci Antonini à la lumière des personnalités contemporaines nommément citées* napsal H.G. Pflaum. Ukazuje, že zejména zprávy ze životopisu *Hadriánova* jsou velmi spolehlivé, *HA* zachycuje např. všechny prefekty *praetorio*; mezi vynikajícími osobnostmi jsou i právníci *Neratius Priscus*, *Salvius Iulianus* a *Iuventius Celsus*. Pochopení správných souvislostí usnadňují přehledné prosopografické tabulky.

E. Birley, *Africana in the HA*, se snaží vytěžit co nejvíce nových poznatků (a ovšem i domněnek) z nejrůznějších zmínek o Africe v *HA*.

Podle J. Strauba, (*Severus Alexander und die mathematiker*) je zpráva *HA*, dosud považovaná za pravdivou, že A.S. dovolil astrologům veřejně učit v Římě, ve skutečnosti tendenčním výmyslem mnohem pozdějších autorů *HA*, kteří astrologům přáli.

A.R. Birley, *Some notes on HA Severus 1-4*, podrobně komentuje údaje *HA* o původu, příbuzných a pestrém životě *Septimia Severa* do doby, než se stal císařem.

O některých dosud neznámých vztazích literatury z 5.stol. k HA zpravuje K.F.Stroheker (*Principes clausus*).

Posléze J.F.Gilliam, *Three passages in the HA*, pojednává spíše jen o historických kuriozitách, převzatých autory HA z pochybných pramenů.

I tento letmý přehled má ukázat, že kdo se blíže zajímá o dějiny Římské říše II.-III.stol., nalezne ve sborníku bohaté a mnohostranné poučení. Hodnotu knihy velmi zvyšují bohaté rejstříky pramenů, osob a věcí, jakož i moderních autorů.

M. B.

EDOARDO V O L T E R R A , "SENATUSCONSULTA", ESTRATTO DAL NOVISSIMO DIGESTO ITALIANO, UNIONE TIPOGRAFICO-EDITRICE TORINESE, TORINO 1969, 107 STRAN

Autor, významný italský romanista a čestný doktor také Karlovy university, přispěl již do starší právnické encyklopedie (*Nuovo Digesto Italiano*, 1940) heslem "Senatusconsulta". Z důvodů rasové diskriminace nesmělo však toto heslo nést jméno autorovo a bylo uveřejněno anonymně. Nyní je vydávána tato encyklopedie znovu. Také Volterra připojuje k 191 senatuskonsultům, která tehdy pojal do jejich seznamu, další a ovšem reviduje na výsledcích třicetiletého pokroku vědy názory na jednu z nejzajímavějších institucí římského ústavního života, na senát a na jeho ústavní výrony, na jeho úřady, senatusconsulta (dále SC).

Autor podává nejprve přehled dosavadních soupisů jednotlivých SC, od 12.století až po naši dobu. Zpracování předmětu v encyklopedii pro potřebu první informace je jen příslibem vyčerpávajícího vypořádání se s problematikou, kde Volterra zamýšlí podat úplnou dokumentaci juristickou, literární, epigrafickou a papyrologickou. Ale i tak jde o výsledek mnohaletého sledování této problematiky, jak svědčí zejména ta část hesla (str. 34 - 107), autor zde podává soupis jednotlivých SC vždy s bibliografií ke každému. Tato část bude do vydání slíbené úplné studie cennou pomůckou studijní.

V části ji předcházející zabývá se Volterra obecnými problémy senátu a SC. Zkoumá funkce a pravomoci senátu (opouští se starý názor o poradní povaze ve prospěch pravomoci suverenní, bere se v úvahu, že pravomoc se měnila v průběhu času), zejména moc legislativní až do doby, kdy se senát stává "pouhým nástrojem vůle císařovy". Nicméně za republiky vykonává senát, i když spíše nepřímo, vliv na legislativu. *Senatusconsultum* je "posudek vyjádřený senátem o otázce předložené magistrátem, posudek, který může nabýt účinnosti, jen když magistrát

pojme do svého ediktu normy v něm vyjádřené, ale tyto normy bývají skoro vždy přijímány, takže se velmi záhy rodí přesvědčení, že zásada prohlášená v SC, je normou, kterou se bude magistrát řídit při výkonu své jurisdikce (str. 15, 16). Senát má ovšem ještě další pravomoci, známé a celkem obecně uznávané.

Za císaře Klaudia počíná císařovo přání, *oratio principis*, nahražovat ve skutečnosti SC. Tento vývoj, zvláště jak se jeví v technické stránce *senatuskonsult* zkoumá autor podrobně. Formální stránka *senatuskonsult*, jejich tvorba, zejména hlasování, redigování, překlady (do řečtiny), registrace, uschovávání v archívech senátu, jejich sdělování zúčastněným a vůbec publikování, toto všechno je stejně pečlivou, bibliograficky bohatě doloženou částí Volterrovy studie, skromně vydané jako pouhé heslo v *encyklopedii*.

J. C.

DORA ALBA M U S C A , LIS FULLONUM DE PENSIONE NON SOLVENDA, LABEO, RASSEGNA DI DIRITTO ROMANO 16 (1970) 279 - 326

Asistentka university v Bari, juristicky školená epigrafička, podniká v této studii útok na některé záhady nápisu, objeveného v Římě na Esquilinu kolem r.1700, často publikovaného a komentovaného, nejlépe T. M o m m s e n e m v *Corpus inscriptionum latinarum* VI, 266.

Autorka reprodukuje nápis s různými variantami čtení a shrnuje jeho obsah. Valcháři (*fullones*), zvítězivše po osmnáctiletém procesování (226-244 n.l.) s výběrčími nájemného za vodu z pramene na Esquilinu, postavili svému ochránci Herkulovi památník, na němž je zvěčněn průběh a výsledek sporné věci, zjištění, že nejsou povinni platit. Autorka řeší úspěšně tři otázky, které byly předmětem četných úvah. Předně oproti M o m m s e n o v i pokládá za žalobce nikoli kurátory veřejných míst, nýbrž soukromé nájemce vybírání dávek, publikány. Dále v orgánech, kteří věc soudili, zjišťuje prefekty *vigilů* a uvádí k tomu doklady z římských právníků, zejména Paula a Ulpiany i císařskou konstituci. Na podporu této kompetence je též nález nápisu v Averse z r. 1964. D.A. M u s c a konečně řeší velmi kuriózní otázku, proč byla tato kauza již rozhodnutá, tedy *res iudicata*, opět přiváděna na soud. Z podnětu G i r a r d a dospívá k závěru, že ve věcech a ve prospěch fisku byla přípustná *ratractatio causae*. Zde ovšem vadí, že k tomuto znovuprojednávání dochází i po uplynutí tříleté lhůty, ale autorka míní, že nešlo o překážku nepřekonatelnou.

Bohatě dokumentovaná studie ukazuje, která i uznávané názory velikánů vědy jsou napadatelné, a je pěkným dokladem výsledků práce juristicko-epigrafické. Za zmínku stojí, že také autorčin učitel, *Francesco de Robertis* uveřejnil současně ve sborníku "Sein und Werden im Recht", Festgabe für *Lübnow*, Berlin 1970, na str. 247 - 254 článek "CIL VI, 266 (Lis Fullonum)", kde navrhuje některá nová čtení, ale problémy shora zmíněnými se nezabývá.

J. C.

DIETER NÖRR, DIE ENTSTEHUNG DER LONGI TEMPORIS PRAESCRIPTIO, STUDIEN ZUM EINFLUSS DER ZEIT IM RECHT UND ZUR RECHTSPOLITIK IN DER KAISERZEIT. WESTDEUTSCHER VERLAG, KÖLN - OPLADEN, 1969, 120 STRAN

Dlouhodobá držba provinčních pozemků (a v některých případech i movitostí) požívá počínajíc koncem 2.stol.n.l. v římském právu ochrany proti vindikujícímu vlastníku ve formě námitky promlčení jeho vlastnického práva dlouhou dobou --longi temporis praescriptio. Je ovšem třeba, aby *initium possessionis* bylo *iustum*. Z této námitky se ve vulgárním právu vyvinulo *vydržení*. Ale současně se vytrácelo ostré pojmové rozlišování, takže *Justinián* mohl oba instituty, promlčení i *vydržení*, opět od sebe odlišit a stanovit normy, které vulgárního vývoje nedbaly.

K problematice, která zanechává mnoho pochybností, vyslovil se před více než 60ti lety *Josef PARTSCH* (*Die longi temporis praescriptio*, 1906) a jeho výsledky jsou předmětem revize v *NÖRR*OVĚ studii. Autor zkoumá v ní předně, jaký vliv má čas na subjektivní práva, dále úlohu historických podmínek při vzniku právních institutů, a konečně způsob, jakým římscí právníci formalizovali právní institut.

Je přirozené, že *NÖRR* dospěl proti vynikající, ale dogmaticky pojaté studii *PARTSCHOVĚ* k významným výsledkům novým, a zčásti odlišným, a ne vždy nesporným. *NÖRR* zdůrazňuje význam topické metody, ke které se hlásí (str.7), pro tvorbu římského práva, a soudí, že právě *longi t.p.* je příkladnou ukázkou, jak vzniká právní institut. Neopomíjí vliv řecké právní kultury a zdůrazňuje úlohu rétoriky, když akcentuje *longum tempus*, jeho zásady, jako je právní jistota, důvěra, síla faktického stavu. Vedle toho přece jen působí příklad starořímského *vydržení*, *usucapio* (které se nevztahovalo na provinční pozemky), zejména v požadavku, aby *initium* bylo *iustum*. Jinak se praxe (jak jí ukazuje zejména *reskript Septimia Rufa*, *Pap. Strassburg 22*; *Berliner Griech. Urkunden I*, 267) přenáší přes systematické zábrany a vytváří podle životních potřeb nový

institut, který je stejně pružný, jako ovšem neurčitý. K jeho stabilizaci však postačí, když mu zákonodárce (zde Justinian) dá pevné kontury. Díky jim přechází později tento institut po recepci do obecného práva.

Podrobně recenzoval NÖRROVU studii Theo MAYER-MALY v Savigny-Z.RA, 87 (1970) 530-533.

J. C.

ROBERT C R A W F O R D , CHANG CHÜ-CHENG'S CONFUCIAN LEGALISM. V KNIŽE WM. THEODORE DE BARY, SELF AND SOCIETY IN MING THOUGHT. NEW YORK, COLUMBIA UNIVERSITY PRESS, 1970, STR. 367 - 413

Autor studuje pozoruhodnou osobnost 16. století, kancléře Čang Ťü-čenga (1525-1582), který ve svém myšlení i v praxi slučoval dva základní směry čínského myšlení - konfuciánství a legalismus. Legalismus vznikl ve 4. století př.n.l., nejvíce se uplatnil na rozhraní 3.-2. století a byl poměrně brzy vytlačen vševládným konfuciánstvím. Toto shrnutí platilo do nedávna za prokázané, dokud nové studie neukázaly, že konfuciánství převzalo od legalismu, strohé nauky o státu a právu, velmi mnoho.

Legalismus byl filosofickou školou, nikoliv koncepcí konkrétního práva nebo dokonce jurisprudence. Přesto měl ve státní praxi veliký vliv, projevující se zdůrazňováním rozhodující úlohy práva. Právo a jeho tvorba i provádění bylo výsledkem činnosti byrokratického státního aparátu, při němž zájem státu byl rozhodující a pro obviněného - často dokonce i pro obviňujícího - platila jakási presumpce viny, již on sám musel vyvracet.

Začátek doby Ming (1368-1398) přinesl neobyčejně despotický, ne ovšem konfuciánský režim. Byl především pragmatický, nezaložený na některé teorii. Čang Ťü-čeng zavrhl jemně vypracovanou a do značné míry samoučelnou konstrukci nekonfuciánské filosofie a obrátil se zpět, k legalistům doby Chan, do 3.-2. století př.n.l. Od nich čerpal i poučení o systému státní správy. Podložil tak starou i novější praxi despotického státu účinným historickým precedentem.

T. P.

Fang Pao (1668-1749), učenec a úředník, ztrávil rok ve vězení Ministerstva trestů v Pekingu 1712-3 a věnoval tomuto nucenému pobytu své Poznámky o životě ve vězení (Jü čung ca-čí). D. Bodde k nim napsal úvod, přeložil je a komentoval, protože jde o velmi ojedinělé dokumentární dílo v čínské právní i krásné literatuře. O podobných zážitcích se obvykle neslušelo psát. Určitý srovnatelný materiál poskytují stručné záznamy dvou britských diplomatů, kteří byli po několik týdnů ve stejném vězení v roce 1860.

Velmi podstatné jsou Boddeovy soustavné odkazy na příslušná ustanovení čchingského zákoníka. Autor ukazuje, že právo rozeznávalo různé kategorie vězňů, z nichž nejlehčí mohli žít i mimo vězení po složení záruky. Obsahovalo i zvláštní ustanovení pro staré a velmi mladé vězně, o stravování, hygieně, ap. Skutečnost byla horší: do vězení se obvykle dostal každý, kdo měl s trestním případem cokoliv společného, hlavně proto, aby byl stále při ruce během vyšetřování. Uvěznění samotné nemuselo tedy být ještě trestem.

Ve vězení byly špatné zdravotní a hygienické podmínky i nadměrné množství vězňů, dozorcí vyžadovali úplatky nejen při různých úlevách vězňům, ale i při ilegální záměně vězňů různých kategorií. Kuriózní byly úplatky poskytované vězni odsouzenými na smrt, jimiž si zajišťovali mírnější druh popravky.

Fang Paovy zápisky pocházejí z doby, kdy Čína prožívala hospodářský a politický rozkvět. Kruté podmínky vězeňství ukazují, že vada byla v celém právním systému, nikoliv jen náhodným jevem.

T. P.

JINDŘICH Š E B Á N E K UND SAŠA D U Š K O V Á , DAS URKUNDENWESEN KÖNIG OTTOKARS II. VON BÖHMEN, ARCHIV FÜR DIPLOMATIK, SCHRIFTGESCHICHTE, SIEGEL- UND WAPPENKUNDE 14 (1968), S. 302 - 422; 15 (1969), S. 251 - 427

Při přípravě V. dílu českého diplomatáře, který zahrne listiny doby krále Přemysla II., navazují autoři na své hluboké studium listin předcházejícího období, jak je zpracovali v řadě samostatných i časopiseckých publikací, jejichž vyvrcholením bylo vydání IV. svazu diplomatáře. Tentokrát bylo jejich studium ještě obtížnější, neboť nejen roste množství příslušného materiálu, ale přistupuje i okolnost, že

z kanceláře Přemyslovy vycházely listiny jak pro příjemce z Českých zemí tak i z Rakouska, jimž je obojím věnována stejná pozornost. Dílo obou českých autorů bude tak znamenat i velmi cenný přínos pro diplomatiku rakouskou.

Studie je rozdělena do dvou dílů, z nichž první zahrnuje období let 1247 - 1263, druhý pak léta 1264 - 1268. Oba díly, jak je autoři předkládají v dnes snad nejvýznamnějším časopise pro pomocné vědy historické, by při samostatném vydání tvořily dosti objemnou knihu. Musíme upřímně litovat, že toto dílo nebylo vydáno samostatně.

Ve speciální právněhistorické revui není možno podat podrobný rozbor všech výsledků, jak je autoři předkládají, ač by to bylo velmi žádoucí. Nicméně alespoň stručně připomeňme, že i pro dějiny práva má celé dosavadní dílo obou spoluautorů o listinách přemyslovského období zásadní význam. Listiny byly právním pramenem po výtce, ano proto byly vydávány, aby se právním pramenem staly. Pro přemyslovské období také není spolehlivějších a přesnějších zpráv o právních poměrech v Českých zemích než právě v listinném materiálu. Máme-li nyní k dispozici Codex diplomaticus až do r. 1253 a k němu nyní i rozbor královských listin z období dalšího čtvrtstoletí, pak to znamená i neocenitelnou pomůcku pro každého právníka, který se bude jakkoli zabývat přemyslovským obdobím. Je jen spravedlivým vystižením úrovně práce obou spoluautorů, jestliže je možno konstatovat, že jejich dílo patří vůbec k vrcholům současné diplomatiky v mezinárodním měřítku.

Upozornit je třeba, že v příloze druhé části otištěný seznam listin krále Přemysla Otakara II. bude pomůckou mimořádné ceny, která neztratí pro svou přehlednost a přesnost význam ani vydáním plných textů v V. svazku diplomatáře.

J. K.

JIŘÍ K E J Ř , KVODLIBETNÍ DISPUTACE NA PRAŽSKÉ UNIVERSITĚ, SBÍRKA PRAMENŮ A PŘÍRUČEK K DĚJINÁM UNIVERSITY KARLOVY, 6, PRAHA, UNIVERSITA KARLOVA, 1971, 208 STR.

Tato nejnovější kniha známého právního historika střední generace byla ohlášena odborné veřejnosti již před delší dobou a lze říci, že její vyjití bylo netrpělivě očekáváno. Dává nahlédnout do myšlenkového kvasu doby těsně předhusitské na pražské universitě a představuje tak mimořádně důležitý příspěvek k našim kulturním i politickým dějinám a k dějinám vědeckého snažení u nás zvláště.

Sestává - vedle cenné Předmluvy - ze dvou oddílů, z nichž prvním je vlastní výklad o pražských kvodlibetních disputacích s rozbohem jednotlivých kvodlibetů z let 1409-1417, druhý pak je tvořen souborem pěti kapitol dokumentační povahy, a to opět s významným výkladem úvodním.

I když se autor musil - pochopitelně - zříci úkolu, shledávat vnitřní souvislosti evropského kontextu myšlenek v disputacích uplatněných, přece je nepochybné, že vlastní vytčenou tematiku plně zvládl a otevřel cesty k jejímu dalšímu zpracování.

Celek lze charakterizovat jako badatelsky neobyčejně pracný a přesně vědecky podaný obraz určitého úseku života naší Almae Matris v době obzvláště závažné a jako takový bude jistě plně využit i právními historiky. Používání usnadňuje vzorný rejstřík, v němž je dobře ilustrováno i bohatství látky právnicky závažné, (viz např. hesla *ius*, *iusticia*, *lex* atd.) právě tak jako v abecedním seznamu otázek na stránkách 191 - 198.

V. V.

ZYGFRYD R Y M A S Z E W S K I , PRAWO BLIŹSZOŚCI KREWNYCH W POLSKIM PRAWIE ZIEMSKIM DO KOŃCA XV WIEKU, WROCŁAW - WARSZAWA - KRAKÓW, 1970, 206 STR.

Polská právní medievistika - už tak velmi silná - obohacuje se tímto spisem na úseku zvláště náročném, totiž v komplikovaných otázkách šlechtického práva nemovitostního, kde ústředním bodem je institucionální komplex nedílného majetkového společenství. Zatímco právněhistorická analýza může podat pro 13.- 15.století poměrně jasný obraz dané tematiky, zůstává otázka *počátků vývoje* stále ještě nedořešena. Geneze instituce "*ius propinquitatis*" (příbuzenského retraktu, *retrait lignager*) je i nadále předmětem sporů, zvláště také mezi marxistickou vědou, která má tendenci popírat souvislost se starobyrou nedílností rodovou, a vědou tradičního zaměření. Ale i v tomto směru obsahuje kniha Z. Rymaszewského cenné náběhy k definitivnímu objasnění (viz zvl. na str. 183 a d.).

Kladem knihy je soustavné sledování i nejnovější literatury sovětské. Stinnou stránkou je poměrně malá znalost novější literatury české a slovenské.

V. V.

ADAM V E T U L A N I , POCZĄTKI NAJSTARSZYCH WSZECHNIC ŚRODKOWOEUROPEJSKICH, WROCŁAW - WARSZAWA - KRAKÓW, 1970, 216 STR.

Do bohaté už literatury o středověkých universitách přibývá spisem A. Vetulaniho významné dílo srovnávací a syntetické. Je věnováno úsilí čtyř panovníků 14. století, podepřít jejich státní útvary založením university: českého krále Karla, polského krále Kazimíra, uherského krále Ludvíka a rakouského vévody Rudolfa. Jak známo, jedině Karlovi a Rudolfovi se jejich dílo plně podařilo. Jen university pražská (1348) a vídeňská (1365) se staly fundacemi trvalými, zatímco krakovská (1364) a pětikostelská (Pécs, 1367) uvázly z mnoha příčin hned v prvních letech na písku.

Autor věnuje zvláštní pozornost srovnávání obsahu zejména papežských svolovacích popř. potvrzovacích listin, vesměs vycházejících z textu avignonské listiny Klementa VI. z 26.1.1347 pro Prahu. Vyplývá odtud, že jediná Praha - přes úsilí panovníků druhých zemí - měla od počátku universitu plnou, o všech čtyřech fakultách. Ostatním městům papež odepřel fakultu tehdy nejpřednější, totiž theologickou (Vídeň ji dosáhla až r. 1384). Pokud jde o Pětikostelí, pochybuje se (listina se nezachovala) i o fakultě lékařské.

Český čtenář rád konstatuje, že A. Vetulani se přiklání k tezi, že svůj "dokument fundacyjny z roku 1348 vydal on (Karel) jako wladca Czech" (str. 62).

Kniha je vybavena 17 pěknými ilustracemi a opatřena soupisem literatury, který v případě pražské university je dosti mezerovitý.

V. V.

KAZIMIERZ Ś L A S K I , SŁOWIANIE ZACHODNI NA BALTyku W VII.-XIII. WIEKU. GDAŃSK 1969, WYDAWNICTWO MORSKIE, STRAN 200, ILUSTRACÍ 55, MAP 6

Nejnovější polská historiografie se může pochlubit průkopnickou monografií G. Labudy "Słowiańszczyzna zachodnia i Skandynawia we wczesnym średniowieczu" (in: Fragmenty dziejów Słowiańszczyzny zachodniej 2, Poznań 1964, str. 107-190), která se na mnoha místech zabývá aktivitou pobaltských Slovanů na moři v období počátků feudalismu (9.-12. století). Dosud však nebyly v polské literatuře soustavně zpracovány dějiny námořnictví Slovanů ve středověku. Vzhledem k tomu, že starší německá věda vcelku podceňovala historickou úlohu Slovanů na moři, ukázala se nutnost tuto mezeru vyplnit. K. Ślaski, který už publikoval řadu

historických prací o životě polabsko-pobaltských Slovanů - podjal se ve shora citované knize úkolu ukázat svazky pobalstských Slovanů s mořem a jejich mořeplaveckou tradicí od historických počátků až do 13.století. Zpracování se opírá z valné části o vlastní autorovy výzkumy, což vedlo ke značnému rozšíření poznámek bibliografických i pramenných. Tím se práce velmi příznivě liší od ustáleného modelu populárněvědecké monografie. Je rozdělena na 9 dílů: 1. Počátky plavby na širém moři. - 2. Zlatý věk pobaltského obchodu (9.-11.století) a účast západních Slovanů v něm. - 3. Výsledky pobaltských Slovanů v oblasti mořeplavecké techniky (9.-11.století). - 4. Vikingové a piráti v 9. až 11.století. - 5. Kupecká váha a rybářská síť. - 6. Králové moře. - 7. Boje na obranu západoslovanského pobřeží v 2.pol.12.století. - 8. Námořní hospodářství pobaltských Slovanů v 12. a 13.století. - 9. Soumrak západoslovanské námořní plavby. - Kniha spojuje šťastně vědecké hodnoty s literárními. Předvádí kruté zápasy pobaltských Slovanů se skandinávským lidem na Baltu a podává plastický obraz jejich hospodářského a společenského života i jejich hmotné a duchovní kultury v raném středověku.

H. B.

EMANUEL M I C H Á L E K , ČESKÝ PRÁVNÍ JAZYK ÚDOBÍ PŘEDHUSITSKÉHO A DOBY HUSOVY, ROZPRÁVY ČSAV, ŘADA SPOLEČ. VĚD, ROČNÍK 80, SEŠ.2, PRAHA 1970, 72 STR.

Důkladná a svědomitě sestavená Michálkova práce je znamenitým dokladem plodnosti interdisciplinárních vztahů a konkrétně užitečnosti spolupráce mezi linguisty a právními historiky. Dosavadních výsledků juristického výkladu staročeských textů je tu využito plně a soustavně. Pro svůj širší význam metodického rázu došly podstatné partie práce pozornosti i v zahraničním vydání.^{x)} Bylo by si přát, aby autor přistoupil s podobným úspěchem i k rozboru právní terminologie Knihy rožmberské, jež po podobné práci přímo volá. Jádrem práce Michálkovy jsou rozboru právní terminologie v Řádu práva zemského, u Ondřeje z Dubé, v půhonných knihách, v nejstarších českých listinách a listech, ve spisech Husových, v díle Štítného a v tzv. Tkadlečku. Pro bohemistickou právní medievistiku představuje Michálkova nová práce přínos zcela mimořádné důležitosti, bez něhož se napříště neobejde zejména žádná další edice.

V. V.

^{x)} Viz "Abbali dell'Istituto universitario orientale" Sezione slava, XII, Napoli, 1969, str. 61-104 (také separát).

JIŘÍ S P Ě V Á Č E K , ZUR FRAGE DES BEGINNS DER MARKGRAFENWÜRDE
KARLS IV., FOLIA DIPLOMATICA I, BRNO 1971, STR. 267 - 276

JIŘÍ S P Ě V Á Č E K , LUCEMBURSKÉ DVOUVLÁDÍ V ČESKÝCH ZEMÍCH V LE-
TECH 1334 -1346 (K OTÁZCE CHARAKTERU PANOVNICKÉ MOCI MARKRABĚTE KARLA),
ČESKOSLOVENSKÝ ČASOPIS HISTORICKÝ 19 (1971), STR. 53 - 92

Ze seriálu studií, které Jiří Spěváček buď již publikoval nebo připravuje k publikaci o počátcích vlády Karla IV. v Českých zemích, opíraje se při tom o rozsáhlé studium diplomatického materiálu, sebraného pro přípravu dalších svazků Regest, zaujme právníka leckterý nově zjištěný fakt nebo autorův postřeh. Upozorňujeme-li v této krátké anotaci na dva jeho články blízkého tematického zaměření, neznamená to, že bychom se nemínili zabývat i celkem jeho souběžných prací, kterému bude věnována podrobnější a soustavná pozornost po jeho úplném zpřístupnění tiskem. Jen je třeba vyslovit politování, že nebylo Spěváčkovi možné předložit své výsledky vědecké veřejnosti ve velké monografii a že je nucen je drobit jen do menších statí, ze kterých bude možno celkový obraz získávat teprve dodatečně a ne vždy v potřebném širším kontextu.

První z anotovaných studií, otištěná ve sborníku věnovaném k počtě sedmdesátin J. Šebánka, je kritickým rozbořem listin o začátcích státnické činnosti Karla IV. na naší půdě. Pozorným rozbořem údajů a na několika místech i opravou starších nepřesností mohl autor precizovat počátek markrabské hodnosti Karlovy mezi dny 14. a 25. ledna 1334.

Závažnou otázku řeší pak Spěváček ve druhé studii, při které se nejprve velmi podrobně vypořádává s dosavadní literaturou, ukazuje na její nedostatky a pak sám přistupuje k řešení problému na základě perfektní znalosti listinného materiálu. Probírá zcela soustavně a v rozsahu dnes zjištěného materiálu bez mezer mandátní formule v listinách krále Jana, konfirmace královských listin markrabím Karlem, privilegia udělená týmž institucím od obou panovníků a konečně i mezinárodní smlouvy uzavřené markrabím Karlem nebo za jeho součinnosti. Tím získává bezpečnou bázi pro závěry, ve kterých ukazuje, že vztah obou Lucemburků nebyl dán ústavními pravidly o poměru královské moci české a pravomoci markrabské, nýbrž že se v něm projevila faktická váha jejich spolupráce i rivality a že ve skutečnosti šlo o nedílnost panovnické moci obou Lucemburků se všemi zvraty a snahami o převahu jednoho i druhého partnera. Spěváček staví tedy pohnuté dvanáctiletí společné vlády Jana a Karla v Českých zemích do nového světla. Odmítá-li s tohoto hlediska veškeré starší hledání právní báze pro tehdejší poměr královské a markrabské moci, má jistě pravdu; základ tohoto poměru nebyl dán ústavními vztahy, nýbrž fakticitou politického vlivu. Ovšem ve své rezervě ke

snahám o ústavněprávní vystižení poměru otce a syna jde příliš často daleko a jeho odmítání starší literatury (zejména Šusty a Stiebera) vyznívá až příliš příkře. Nelze se totiž vyhnout otázce po ústavním vztahu moci českého krále a markrabí moravského; jestliže se tedy podařilo Spěváčkovi prokázat, že doba obou Lucemburků na tuto otázku odpověď nedává, pak tím není popřeno vůbec, že až do Spěváčkova rozboru byla takto položená otázka zcela legitimní a zůstává taková i pro ostatní staletý vývoj obou hodností, kterému by bylo třeba věnovat novou pozornost souběžnou prací právníka i diplomatika.

J. K.

JULIA R A D Z I S Z E W S K A, STUDIA Z DZIEJÓW SPISZA, KATOWICE 1969, 188 S., 10 OBR., 5 TAB.

Medzi právnohistorické zvláštnosti Spiša patrí hlavne diferencovanosť právneho postavenia jej obyvateľstva. Tzv. spišskí kopiníci tvorili zväzok 20 a neskôr 13 obcí. Podľa nášho bádateľa Lubyho ich právne postavenie tvorilo "partikulárne šľachtictvo". Uvedené obce tvorili "malú stolicu" so samosprávnymi orgánmi volenými na rok v generálnej kongregácii, na ktorej sa zúčastňovali aj ženy. Iná skupina tzv. auriatores boli pravdepodobne potomkovia zlatokopov, ktorí v 14. storočí splynuli s ostatnou šľachtou. Ťažisko Spiše však tvorili mestá, ktoré vznikali od 12. storočia, a to po príchode kolonistov z Porýnia, Flanderska a Frankov, ale aj z Valónska, Talianska a Poľska. Privilegiom z r. 1271 sa utvoril spolok 24 slobodných kráľovských miest. O sto rokov neskôr už mali spísané právo (1370), v ktorom sa ženám priznávala rovnoprávnosť pri dedení. Osobitné postavenie mali banské mestá. Z nich Gelnica sa stala hlavným mestom tzv. hornouhorských banských miest, ktoré ináč boli aj mimo Spiša. R. 1412 prešlo do zálohu Poľska 13 spišských miest a tento stav potom trval takmer štyri storočia. Tieto mestá patrili územne Uhorsku, ale súčasne podliehali administratívne poľským orgánom. To je právnohistorická kuriozita. Zvyšných 11 miest (nezálohovaných Poľsku) splynulo so stoličným zriadením. V spise sa venuje zvýšená pozornosť časti Spiša zálohovanej Poľsku, čím autorka zdôraznila svoje poľské hľadisko. O dedinskej organizácii sa uvádza málo. Popri uvedenej jednostrannosti a medzerách ide predsa o syntetickú štúdiu, v ktorej sa o Spiši sústredilo mnoho súborných poznatkov založených na prameňoch.

Jos. K.

ARMIN W O L F , DAS "KAISERLICHE RECHTBUCH" KARLS IV. (SOGENANNT
GOLDENE BULLE), IUS COMMUNE, VERÖFFENTLICHUNGEN DES MAX-PLANCK-INSTITUTS
FÜR EUROPÄISCHE RECHTSGESCHICHTE, II., FRAKFURT/MAIN, 1969, STR. 1-32.

V nevelké studii Wolfově nalezne čtenář řadu nových poznatků a podnětů k dalšímu bádání o významném Karlově zákonodárném díle pro Svatou římskou říši, pro které od 15.století se ustálilo označení "Zlatá Bulla". A. Wolf obnovuje staré a původní německé označení této právní památky (Rechtbuch nebo Rechtebuch), přičemž se opírá o text Karlovy listiny z r.1361. Otázku, jak asi by mělo znít latinské označení tohoto latinského pramene, ponechává autor stranou. Máme zde určitou analogii teze, kterou - opíraje se o znění "Prooemia" - razil autor této anotace už r.1957 (srov.Prameny k dějinám státu a práva v Československu, 1967, I., str.104), že totiž tzv. Maiestas Carolina měla původně nést označení "Codex Carolinus".

Autor nově zkoumá okolnosti, jež ke vzniku Zlaté Bully vedly a dochází k závěru, že tento "základní zákon Svaté říše", jak od 17.století věc byla také nazývána, byl stejně plodem vladařské vůle Karlovy, jako výsledkem určitého kompromisu mezi silami, jež v rámci Římské říše v dané době se uplatňovaly. Podnětem ke kodifikaci byl patrně návrh privilegia, jež mělo státu České koruny zaručovat zvláštní postavení. Důsledkem kodifikace byly zřejmě tzv. Constitutiones Egidianaee, zákoník církve vydaný r.1357 na sněmu italských měst ve Fano, dílo to kardinála Egidia Albornoze, který v něm položil základ pro organizaci papežského (církevního) státu v Itálii.

Autor pečlivě rozebírá obsah Karlovy "Knihy práv", přičemž zvláštní pozornost věnuje úpravě postavení Českého státu resp. situaci českého kurfiřství mezi ostatními knížaty - voliteli.

V. V.

TANULMÁNYOK A MAGYAR HELYI ÖNKORMÁNYZAT MÚLTJÁBÓL (ŠTÚDIE Z MINULOSTI
MAĎARSKEJ MIESTNEJ SAMOSPRÁVY), BUDAPEST 1971, 506 STRÁN

Za redakcie známých maĎarských právnych historikov, prof. György B ó n i s a a dra Alajosa D e g r é h o vyšiel pozoruhodný zborník sedemnástych štúdií o vývoji samosprávy v Uhorsku a v MaĎarsku v časovom rozpätí od 15.storočia do r.1945.

Autormi sú poväčšine vedúci župných, mestských alebo obecných archívov, čo sa zračí najmä v tom, že prístup k spracovaniu problemati-

ky neustrnul na úrovni všeobecných právných predpisov, ale opiera sa o širokorozvetvený výskum miestnych archívnych prameňov.

Štyri práce sú všeobecného dosahu a zaoberajú sa celouhorskou tematikou. Vera B á c s k a i píše o samospráve vidieckych miest a mes- tečiek (mezöváros) v XV. a XVI.storočí, Alajos D e g r é sa zaoberá s valnými zhromaždeniami žúp v XVI. a XVII.storočí za tureckých vojen, Alfréd L e n g y e l rozoberá samosprávu a správu cirkevných šlach- tických obcí na sklonku feudalizmu a konečne István S á r y sa venuje obecným zastupiteľstvám za dualizmu. Širší význam má aj štúdia Zoltána S á r k ö z i h o o budapeštianskej obchodnej a priemyselnej komore za kontrarevolúcie v r.1920-1945.

Ostatné príspevky sa týkajú dejín samosprávy konkrétnych žúp, miest a obcí v XVI.-XX.storočí (Sopron, Debrecen, Szombathely, Győr, Szabolcs, Zalaegerszeg, Somogy, Hajdú, Szentes, Györsziget, Csanád), ktoré sú na dnešnom území Maďarska.

L. B.

JAROSLAV P O Š V Á Ř , MORAVSKÉ MINCOVNY, BRNO 1970, NUMISMATICA MO- RAVICA III

Pošvářova kniha je prací numismatickou; přesto však není vzdálena okruhu zájmů, které zpravidla sleduje badatel orientovaný jinak, zejmé- na badatel v oblasti dějin státu a práva. Nemluvě o tom, že autor sám je erudovaným odborníkem na poli právní vědy, je tu takovýchto styčných ploch celá řada. Již základní koncepce, ke které se práce hlásí a kte- rou aplikuje také i každé opravdu moderní numismatické bádání, je toho dokladem: v popředí Pošvářovy pozornosti stojí proto vedle speciálních numismatických otázek i funkce peněz jako směnného prostředku, což zna- mená zároveň i sledování problémů s tím úzce spojených, jejichž téma- tický rámec však nejednou přesahuje do dějin hospodářských, právních apod. Jak ukazuje již název, jde o moravské mincovny, tedy v první řadě o mincovnu brněnskou olomouckou a znojenskou; podrobně je však probrána i činnost ostatních, zvláště mincovny v Jihlavě, Uh. Hradišti, Jemnici a mincoven olomouckého biskupa v Podivíně (kde byla ražena i vládní mince a kde vývoj byl obzvláště složitý), Kroměříži a Vyškově. V celko- vém obraze dospívá autor k závěrům, které je možno nastíniti asi takto: rozvoj moravského mincovnictví byl úzce spojen s moravskými úděly; na toto období navázala další činnost markraběcích mincoven pokrývající časové období končící zhruba v 15.století; tehdy vedle zeměpanské ražby se na Moravě uplatňovaly i městské mincovny; po té následovala přestáv-

ka a mincovní činnost ožila na krátko až v 17.století; to byl však již epilog samostatného moravského mincovního vývoje, neboť jen olomoucký biskup si zachoval právo ražby až do 18.století. Právního historika v tomto výkladu zaujmou především otázky organizace mincovnictví a otázky mincovního regálu. V tomto směru mu také Pošvářova kniha nabízí nejedno poučení.

V. U.

ONDREJ R. H A L A G A , PRÁVNÝ, ÚZEMNÝ A POPULAČNÝ VÝVOJ MESTA KOŠÍC,
VIAZ., 134 STRÁN FORM. A 4

Autor, známy slovenský historik a bývalý riaditeľ mestského archívu v Košiciach sa už viackrát zaoberal právnohistorickými témami (naposledy v Právnických štúdiách SAV XV (1967), č.4, 717 a Násl.: *Turčiansko-líptovské privilégia (1257-1265) a slovenské zvykové právo*).

V recenzovanej - bohato ilustrovanej účelovej publikácii - popisuje na str.15-19 právny vývoj Košíc do 15.storočia. Dokazuje mestský charakter Košíc z nepriamych prameňov, lebo privilégiá z r.1290 sa nezachovali. O udelenom privilégiu Ondreja III. však svedčia hradby, pečať a levočská a lubická kronika. Košice boli obchodným centrom a bola tu umiestená aj kráľovská komora. Na nedochované privilégium z r. 1290 pomáha priviesť nové svetlo listina z Archívu mesta Krakova o dohode s mestom Košice vo veci práva skladu (1324). Autor venuje ďalej pozornosť košickým minciam, mestskému erbu a vymedzuje okruh platnosti košického mestského práva. Košice platili za druhé hlavné mesto Uhorska, čo bolo vyjadrené v niekoľkých listinách. Metropolitné postavenie Košíc vo výklade mestského práva na východnom Slovensku viedlo k vytvoreniu právneho súručenstva východoslovenských kráľovských slobodných miest, ktoré sa nazývalo Pentapolis (Košice, Bardejov, Prešov, Levoča a Sabinov).

Na stranách 59-101 spracoval autor hospodársko-spoločenské a správne postavenie Košíc v 15.-20.storočí. Je tu aj zmienka o Košickej univerzite. Od 17.storočí nastáva kríza prioritného postavenia Košíc v Uhorsku. V závere poukazuje na rozmach Košíc po oslobodení.

Knížka má pomerne obsiahle ruské, anglické a nemecké resumé a index mien a miest. Poskytuje spoľahlivú orientáciu v málo spracovaných dejinách mestských práv na Slovensku.

L. B.

Základem, o který se opírá autorčina studie, je výzkum, jenž podnikla pro svoji diplomovou práci; její přítomná stať však v ničem nepřipomíná úroveň vyžadovanou obvykle k takovému účelu, ba naopak bez nadsázky lze říci, že ji daleko překračuje. Ukazuje to na prvním místě obsáhlá heuristická a literární dokumentace, svědčící o badatelské pílí a vycházející z dobré evidence pramenných dokladů, jež jsou k dispozici. Ocenit je možno i to, že se Barborová nikde neodchyluje od přehledného způsobu výkladu, který, i když nepomíjí detaily, je orientován především na celkový sled událostí a jejich význam v obecnější rovině. Otázky, o které tu jde, si to vskutku zaslouží, a to tím spíše, že se v posledních letech nepohybovaly právě v popředí pozornosti naší historické literatury. Věcné zaměření dotčené práce je proto možno uvítat i jako určité osvěžení v tématickém rámci naší historiografické produkce. Ostatně i ne jeden závěr v práci polemicky vyhrocený je dokladem toho, že naznačené problémy jsou stále živé a že úsilí věnované výzkumu státoprávních poměrů tzv. vedlejších zemí historického českého státu bude vždy vědeckou látkou k badatelskému zpracování. Cíl, který autorka sleduje, není ovšem nový: jak snad není ani třeba zdůrazňovat, je jím snaha nést přesvědčivé doklady pro to, aby mohla být náležitě pointována základní teze, že Morava nebyla nikdy natrvalo spoutána s německou říší přímými státoprávními svazky; s tím ovšem úzce souvisí i nutnost ozřejmit význam oněch přechodných epizod, kdy bylo ze strany německého sousedství usilováno o opak, a kdy to dovolovaly i neblahé události domácího politického vývoje. Myslím, že, i když tyto celkové linie jsou jasné a nepochybné, Barborová správně vidí, že dědictví oněch protichůdných tendencí nebylo hned a naráz likvidováno a že se v rozmanitých okolnostech znovu vracelo. Určitý příděch novosti tu má v přehledném kontextu vylíčení jinak známých skutečností z období posledních Přemyslovců a prvých Lucemburků. Vcelku je možno souhlasit asi i s tím, jak Barborová vykládá význam moravského markrabského titulu na pozadí měnících se dějinných podmínek. V práci, kterou autorka podnikla, by bylo jistě záhodno pokračovat a sledovat naznačenou problematiku i v souvislostech, jež nabízí pozdější vývoj, zvláště pak vývoj raného novověku a století na něj navazujících.

V. U.

Na prvý pohled nejde o četbu příliš zajímavou; text se místy hemží jmény a tituly církevních představitelů, jejichž existenci dovede identifikovat jen opravdu velmi specializovaný čtenář. Stačí však poněkud zevrubnější pozornost, aby zmíněný dojem rychle vyprchal a jeho místo zaujal naopak zájem o souvislosti, jež se tu nejen zcela samozřejmě nabízejí, nýbrž které zdůrazňuje v některých případech i autor. V podstatě jde o fakta několikerého druhu: v první řadě o to, co nutí srovnávat vývoj v rakouských a v našich zemích v době, kdy se u nás duchovní sněmu buď vůbec neúčastnili (jako v Čechách před Bílou horou) nebo kdy ve sněmovním zasedání neměli postavení, jakého se jim dostalo později (na Moravě ve stejném časovém úseku). V daných mezích je pro českého badatele zajímavou především úloha prelátů v bojích mezi zeměpanskou a stavovskou mocí v průběhu 16. století. Ale i pro starší dobu, kdy se teprve konstituovala podoba stavovského sněmu, je možno nalézt ledacos, co může připoutat interestes někoho, kdo je jinak orientován jen na české dějiny. Neméně přitažlivým je ovšem líčení spadající do doby pobělohorské; již sama skutečnost, že autor považuje bělohorskou bitvu za významný vývojový mezník i pro stavovské hnutí v rakouských zemích, je dostatečně výmluvnou. Vzájemné podobnosti i odlišnosti podněcují i tady chuť srovnávat. Zdá se, že tradice stavovského sněmování byla v našich zemích po Bílé hoře přece jen silnější, jak to asi odpovídalo rozmanitému státoprávnímu postavení i významu Čech v berní politice Habsburků. V prelátské kurii, právě proto, že šlo tradičně o loajální oporu dvorských kruhů, lze tento pokles stavovského sněmu pozorovat jaksí ve zmenšeném měřítku, ale tím ostřeji. Zvláštního důrazu pak zaslouží ony epizody, jež s tímto pozadím kontrastovaly a v nich se v individuálních souvislostech sráželo sebevědomí hierarchů s panovníckým absolutismem. Známe je u nás a jak ukazuje Strádal nebyl jich prost vývoj ani v Rakousku (např. zajímavý odpor tyrolských duchovních proti pragmatické sankci). Strádalova studie zpracovává vytčené téma vcelku, a to jak časově (až do r. 1848), tak i teritoriálně: výklad je soustředěn na vývoj v obojím Rakousku, v Tyrolích a tzv. vnitrorakouských zemích, tedy ve Štýrsku a Korutanech (ve Voralberku duchovní netvořili zvláštní zemský stav); stranou ponechal autor toliko Salzburg, jenž jako říšské duchovní knížectví měl osobitý vývoj a který do svazku rakouských zemí přibyl také později; rovněž švábským državám Habsburků

a Kraňsku není věnována pozornost. Disparátnost látky kladla ovšem značné nároky na přehlednost podání. I této úlohy se však autor zhostil s úspěchem.

V. U.

STANISLAV P O L Á K , TRHOVÉ KNIHY ČESKÝCH PODDANSKÝCH MĚST V PRVÉ POLOVINĚ 16. STOLETÍ, SBORNÍK ARCHÍVNÍCH PRACÍ XVIII, 1968/2, STR. 412 - 451

Smyslem práce je - podle autora - přispět k poznání našich městských knih studiem knihy trhové jakožto jejich určitého typu. Autor vychází z vlastní definice trhové knihy, jejímž specifickým úkolem bylo pojištění práv městských poddaných k nemovitostem. Svědomitým rozbořením forem i obsahu dvaceti šesti - s naprostou převahou trhových - knih poddanských měst české oblasti z první poloviny 16. století dospívá ku stanovení pěti základních hledisek pro jejich zhodnocení a zařazení.

Sledováním územního rozsahu platnosti každé z knih uzavírá autor, že zhusta přesahují obvod města do jeho venkovského zázemí a že tedy studium této otázky přispívá současně k poznání právních poměrů mezi jednotlivými vrchnostmi a jejich poddanými, v neposlední řadě pak i ku zjištění počátků knih gruntovních, v užším slova smyslu, zakládaných a vedených ve vrchnostenských kancelářích. Správně dovozuje, že vztah vrchností k agendě trhových knih jejich poddanských měst závisle na velikosti, rozsahu svobod a vyspělosti samosprávy toho kterého města.

Svou proveniencí jsou prostudované knihy ve své většině produktem městské rady, zcela výjimečně i rychtáře.

Autor si všímá i časového vstupu k trhové smlouvě a její právní perfekci; rozlišuje tu dva základní typy knih: starší, v nichž byly zaznamenávány jen trhy zcela již doplacené a novější, podchycující především trhové smlouvy a na ně navazující postupné splátky smluvené ceny.

Rovněž podle pořadí zápisů rozlišuje autor jednak knihy vedené výhradně chronologicky, jednak chronologicky v rámci lokalit, jednak konečně jen dle předem rozvržených reálných fólií. Charakteristickým pro knihy trhové byl dle autora právě jen způsob první případně druhý, zatím co schéma realitní bylo předobrazem vývoje knih gruntovních.

S uvedeným hlediskem souvisí i pečlivý rozbor vývojových tendencí trhových zápisů od prvotních prostých a nesystematických zápisů k vyspělejší formám knih, jež pojišťovaly celkem již spolehlivě zájmy stran záznamy obohacenými o další formule i ustálenými a účelně zjedno-

dušenými texty (nadpis, datum, intitulace, promulgace, narace a dispozice).

Úplností a srozumitelností výkladu prospělo i zachycení postupu při převodech nemovitostí, jenž byl sice v hlavních zásadách shodný, přes to však se v praxi jednotlivých měst v mnohém od sebe lišil. Všechny náležitosti těchto převodů, určené k posílení právní závaznosti, případně obligatorní povahy zápisů, jež se tak stávaly prostředkem k plné evidenci držby městských nemovitostí, považuje autor za základní předpoklady pro stanovení *stupně vyvinutosti jednotlivých tržních knih* a současně za odpověď na otázku, jakou hodnotu mají tyto písemnosti jako historický pramen.

Autorův poznatek o převážně autonomním charakteru trhových knih poddanských měst opravuje představy některých, především starších autorů.

Práce založená nejen na podrobném studiu knih z různých oblastí Čech, ale i na četné starší, mladší i nejnovější literatuře, svědčí o nesporně svědomitém a zasvěceném přístupu k zvolenému tématu. Spolu s dalšími statěmi obdobného zaměření (v SAP, AC i jinde) tvoří významný soubor úvah o způsobech pozemkové držby a knižních forem jejího právního pojištění.

Okolnost, že trhové knihy této doby se mu jeví něčím více než jen jako pouhá "species" knih pozemkových (gruntovních) by - dle mého soudu - mohla být jen vhodným podnětem k pokračování odborné diskuse na uvedené téma. Právě to však svědčí o samostatném, vědecky vyzrálém úsudku autorově.

V. Š.

J. H A N Z A L , PATRIMONIÁLNÍ ÚŘEDNÍCI A ÚŘADY V DOBĚ PŘEDBĚLOHORSKÉ,
SBORNÍK ARCHÍVNÍCH PRACÍ, XIX, 1969/2, STR. 441 - 456

Studie je součástí autorovy kandidátské práce o písemnostech českých panství 16. a poč. 17. století. Výstižně shrnuje poznatky o struktuře, organizaci, vnitřním chodu i funkci patrimoniálních úřadů té doby a s nimi konfrontuje některé sociologické názory M. Webera na byrokracii a úřednický aparát friedrichovského období. Autor představuje uvedený časový úsek jako důležitou epochu ve vývoji feudálního velkostatku, během níž se rozvíjela a měnila ekonomika, právní poměry i správa. Článek se zabývá správní organizací zvláště velkých a vývojově progresivních pozemkových komplexů (panství Rožmberských a Smiřických), podrobně sle-

duje růst úřednictva, jeho odbornou úroveň, sociální poměry a vzájemnou vazbu jednotlivých úřadů i úředníků.

Vnějším výrazem práce patrimoniální správy byla kancelář, z níž vycházely nové typy písemností, mající důležitou ekonomickou, právní i správní funkci. Autor se zde odváží velmi případně definice patrimoniálního úřadu a kanceláře v dobových i místních podmínkách.

V závěru hodnotí autor historický význam předbělohorské správy na českých velkostatecích. Dokazuje, že jejich správní systém i aparát spolehlivě fungoval a tak plnil důležitou společenskou úlohu napomáhaje ekonomicko-správnímu rozvoji. Ten byl urychlován využíváním místních podmínek, jakož i praktických poznatků i zkušeností kvalifikovaných úředníků. Autor správně dovozuje, že takto připravený správní aparát se mohl stát spolehlivým základem pro další vývoj a hospodářskou konsolidaci českých panství v průběhu celého 17., 18. i první poloviny 19. století.

Stať čerpající z bohaté domácí i zahraniční literatury a především z vlastních příbuzných prací autorových (samostatně vyšly jeho články o pozemkových knihách, urbářích a hospodářských účtech jednak v SAPu, jednak ve sborníku Pomocné vědy historické) neomezuje se jen na přesnou faktografii dokreslenou několikrát schématickým znázorněním patrimoniálních úřednických mechanismů, ale vyúsťuje ve vlastní pohled, který je nesporně jejím dalším a značným kladem.

v. Š.

HANS-JOACHIM F E I S T , DIE ENTSTEHUNG DES VERWALTUNGSRECHTS ALS RECHTSDISZIPLIN, MÜNCHEN 1968, XXX - 188 S.

Sleduje sa proces, ktorým sa v novoveku diferencovalo administratívne právo ako samostatná právna disciplína, a to v oblasti niekdajšej rímsko-nemeckej ríše včítano Rakúska. Uvedený proces sa chápe ako "boj o právo" medzi buržoáziou na jednej strane a panovníckou byrokraciou a vojskom na druhej strane. Začal v období tzv. policajného štátu v 17. a 18. storočí. Príznačný bol prítom vznik odborne vzdelanej byrokracie, premena stavovskej administratívy na zemepanskú a rozmach tzv. štátneho práva v teritóriách. Súčasne vznikla katedralistika, ktorej účelom bolo zvyšovať a udržiavať zemepanské príjmy. Napokon sa rozvíjala tzv. policajná veda. Odčlenením administratívneho hľadiska t.j. polície, od finančného či fiskálneho hľadiska (to bola katedralistika vo vlastnom zmysle) vznikla administratívna náuka zvaná policajná náuka. Vtedy vznikla aj prvá katedra "policajnej náuky a politických vied" na uni-

verzite vo Viedni (1720). V teritóriách sa súdnictvo v administratívnych veciach oddelilo od ríšskeho súdnictva a tak vznikla tzv. kamerálna justícia. V 18.storočíu vyvrcholilo obdobie tzv. policajného štátu a po ňom nasledovalo v 19.storočíu obdobie tzv. právneho štátu. Prechod medzi nimi tvorilo obdobie, ktoré autor nazval národno-štátnoobčianskym. Po rozklade rímsko-nemeckej ríše síce dosiahli teritoriálni panovníci suverenitu, ale ich voľnosť v administratíve sa obmedzila právnymi normami. Až vtedy vzniklo administratívne právo s ústrednou administratívou rozdelenou na rezorty a s obecnou administratívou. Na konci 18.storočia a na začiatku 19.storočia vystúpili prví reprezentanti náuky o štátnom práve a administratíve. V treťom období, ktoré autor nazýva *obdobím liberálno buržoázného štátu* (19.storočie) rozoznáva štyri úseky, a to do r.1862 rozmach administratívneho práva zo stránky vedeckej a vplyv revolúcie r.1848, potom reakciu na uvedený vplyv v podobe tzv. neoabsolutizmu (1851-1862), ďalej rozmach liberálno-buržoázného štátu (1862-1871) a napokon obdobie ustálenia tohto štátu (1871-1896). V druhom uvedenom časovom úseku sa vyčlenila administratívna náuka z náuky o štáte a vo štvrtom úseku sa administratívne právo osamostatnilo ako osobitná disciplína.

Joz. K.

A. C S I Z M A D I A , LES PROBLÈMES DE L'ADMINISTRATION PROVINCIALE EN HONGRIE AU XVIIIe SIÈCLE. ACTA JURIDICA ACADEMIAE SCIENTIARUM HUNGARICAE 2 (3-4) 1969, S. 355 - 389

Touto štúdiou prispel autor k vyplneniu medzery spôsobenej nedostatkom syntetických prehľadov o dejinách vidieckej administratívy v Uhorsku v novoveku. Tým prispel aj k štátoprávnym dejinám Československa. Základnou jednotkou boli aj v 18.storočíu stolice. Okrem župana všetky tamojšie orgány boli samosprávne. Pri rozširovaní úloh verejnej správy sa rozvinula zdravotnícka správa. Za Jozefa II. stolice na 5 rokov zanikli a krajina sa delila na 10 okruhov, ktoré riadili kráľovskí komisári. Okrem stolíc boli ešte osobitné obvody, z nich na našom terajšom štátnom území bol Spiš se zložitou administratívnou štruktúrou. Z právomoci stolíc boli vyňaté slobodné kráľovské mestá. Ich administratíva a hospodárenie podliehali kontrole ústredných úradov krajiny. Za Jozefa sa im ukladalo zamestnávať právneho pracovníka. Dočasne ich tiež začlenili do stoličnej organizácie. Tretia základná zložka miestnej administratívy boli dedinské obce, ktoré mali čiastočnú samosprávu. Medzi nimi treba rozlišovať poddanské obce, potom tzv. šľachtické dedi-

ny so zemianskym obyvateľstvom a napokon tzv. mestečká (oppida). Naposledy uvedené obce mali právo trhu, vykonávali sa v nich remeslá a mali výsady. Na nich sa zakladala ich samospráva včítano súdnictva, ktoré bolo niekedy aj hrdelné. Mnohé mestačká získali časom postavenie slobodných kráľovských miest. Dedinské obce bývali tiež kombinované, totiž sčasti šľachtické a sčasti poddanské. Páni poddanských obcí obmedzovali aj tak už úzku samosprávu týchto obcí najmä alođizáciou, aby tým zvyšovali svoje príjmy. Proti tomu chránili poddaných dvorské miesta, lebo z poddanských dedín plynuli dane. Tento rozpor sa riešil za Márie Terézie urbárskym zriadením, v ktorom sa tiež zabezpečovala poddanským dedinám určitá samospráva. - Autor venoval najviac pozornosti dedinským obciam včítano mestečiek, lebo táto matéria je v štátoprávnej historiografii Uhorska najmenej spracovaná.

Jos. K.

V. U R F U S , KAPITOLA Z DĚJIN POMĚRU ČECH K TZV. ŘÍMSKÉ ŘÍŠI NÁRODA NĚMECKÉHO (ČESKÝ KRÁL A BAMBERSKÝ BISKUP V 17. A 18. STOLETÍ), PRÁVNÍK 1970, S. 1015 - 1024

Bamberští biskupové si činili od třicetileté války nároky na lenní svrchovanost nad arcibiskupským úřadem, který zastával - jako říšský kurfiřt - český král. Svě právo opírali o listinu Matyáše Korvína z r. 1479, pravděpodobně padělanou. S české strany byly bamberské pretense odmítnuty literárně (v Jordanově disertaci z r. 1716) i po linii úřední. Česká dvorská kancelář je negovala poukazem na to, že Matyáš nebyl legitimním českým králem. Urfus obrací pozornost na skutečnost, že tím byl - v roce svatořečení Jana Nepomuckého - nepřímo uznán za legitimního panovníka Jiří z Poděbrad.

J. Kl.

VLADIMÍR V A Š K Ů , STUDIE O SPRÁVNÍCH DĚJINÁCH A PÍSEMNOSTECH MORAVSKÉHO KRÁLOVSKÉHO TRIBUNÁLU Z LET 1636-1749, BRNO 1969, OPERA UNIVERSITATIS PURKYNIANAE BRUNENSIS, FACULTAS PHILOSOPHICA, 144

Vašků je autor, jenž se zabývá otázkami novodobé diplomatiky a nadto dovede i cílevědomě s plným soustředěním sledovat úkoly, které si vytkl. Rovněž tak předmět, který zvolil, aby se stal objektem jeho zkoumání, je jistě úměrný významu otázek, jež na něm mají být demon-

strovány. Moravský tribunál měl již v době svého vzniku některé svérázné rysy, které jej odlišovaly v jistém smyslu od jiných podobných institucí, nemluvě o tom, že jako ústřední zemský úřad vykonával agendu vskutku centrální povahy. Ve své studii podává Vašků především pěkný výklad o vývoji tribunálu, o změnách v jeho působnosti a organizaci, vycházejí z některých starších podnětů Šebánkových a Radimského. V tomto ohledu významný je jeho rozbor návrhů na reformu tribunálu, jejichž iniciátorem byl Maxmilián Oldřich z Kounic. Zjištění, která tu autor přináší, zapadají dobře do rámce obecnějších vědomostí o snaze přebudovat státní aparát a postavit na nový základ státní finance, která byla příznačnou pro situaci v zemích ovládaných Habsburky na počátku 18. století. Hlavní těžiště práce je však soustředěno do diplomatického rozboru písemností moravského tribunálu. Metoda, o níž se tento rozbor opírá, spočívá v podstatě v konfrontaci skutečné povahy písemností s požadavky, které předepisovaly úřední instrukce či krátce řečeno úřední normalie. Vašků svoji pozornost zaměřuje jednak na aktový materiál, jednak na knihy radních protokolů. V obou směrech dospívá k zajímavým a původním poznatkům, které s plnou přesvědčivostí ukazují to, co také zdůrazňuje v úvodu ke své práci a co lze vyjádřit asi tak, že doba pobělohorská je obdobím, kam v první řadě je třeba přenést úsilí badatelů obírajících se novodobou diplomatikou. Autorova studie je v každém směru seriózní, nikde nepodléhá lákavé možnosti rychle a ovšem také zatím i nutně předčasně zobecňovat. Tím spíše je tato práce vítaným přínosem i pro právního historika.

V. U.

FRANTIŠEK ROUBÍK, K VÝVOJI ZEMSKÉ SPRÁVY V ČECHÁCH V LETECH 1749 - 1790, SBORNÍK ARCHÍVNÍCH PRACÍ, ROČ. XIX. (1969), STR. 41-188

Po studii o českém místodržitelství je přítomná stať další prací, která přes svůj zdánlivě nenáročný název vytváří základní předpoklady, aby v oblasti našich recentních dějin byly otázky, jaké v medievalistice zpracovávají rozvinuté pomocné vědy, postaveny na spolehlivý základ. O významu a průkopnické povaze Roubíkových výsledků bylo by proto jistě zbytečné hovořit. Patrně tím spíše, že dotčená studie překračuje i svým rozsahem daleko běžné rozměry sborníkového příspěvku, jsouc skutečnou monografií svého předmětu. To ovšem také samo naznačuje množství informací, které jsou tu uloženy. I časové vymezení je, byť zatím nepokrývá v plné míře působnost všech orgánů, jejichž činnost autor sleduje (tj. zejm. českého gubernia, jež bylo centrálním správním úřadem i v první

polovině minulého století), cílevědomě zaměřeno k období opravdu rozhodujících administrativních i státoprávních přeměn, o němž zpravidla mluvíme jako o době tereziánských a josefinských reforem. Hutný a na fakta bohatý text je vhodně doplněn řadou přehledných příloh, podávajících mimo jiné především obraz o personálním obsazení ústředních úřadů v Čechách.

V. U.

JOSEF T L A P Á K , K ČINNOSTI URBÁRNÍCH KOMISÍ V ČECHÁCH V LETECH 1771 - 1775, VĚDECKÉ PRÁCE ČESKOSLOVENSKEHO ZEMĚDĚLSKÉHO MUSEA, 1968, STR. 89 - 97

Jde o drobný příspěvek, který však významně doplňuje a zpřesňuje naše znalosti o průběhu akcí podnikaných k zlepšení poddanských poměrů v Čechách na počátku sedmdesátých let 18. století. Tyto podněty vycházející od tereziánského dvora, kde se na nich iniciativně podílel i Josef II, jako spoluvladař své matky, směřovaly v l. 1771-5 k úpravě poddanských povinností zavedením úředně schválených individuálních urbářů podle jednotlivých dominií; význam zmíněného záměru naznačuje ostatně i to, že k jeho uskutečnění mělo dojít v letech, předcházejících bezprostředně selskému povstání z r. 1775. Zatím co dosavadní literatura soudila převážně, že toto úsilí ztroskotalo na odporu šlechty, aniž se na panstvích přikročilo k vypracování návrhu urbářů, autor ukazuje, že dotčený plán měl ve skutečnosti v patrimoniální správě daleko větší ohlas a že soudy staršího bádání, jež byly opřeny převážně o prameny centrální povahy, je třeba poopravit. V archívech českých velkostatků i krajských úřadů je možno se přesvědčit, že urbáře byly sestavovány v hojném počtu a že práce tu probíhaly poměrně horlivě.

V. U.

KARL HEINZ O S T E R L O H , JOSEPH VON SONNENFELS UND DIE ÖSTERREICHISCHE REFORMBEWEGUNG IM ZEITALTER DES AUFGEKLÄRTEN ABSOLUTISMUS, EINE STUDIE ZUM ZUSAMMENHANG VON KAMERALWISSENSCHAFT UND VERWALTUNGSPRAXIS, LÜBECK - HAMBURG 1970, HISTORISCHE STUDIEN, HEFT 409

Osobnost dotčená v titulu zmíněné práce náleží nepochybně k těm, jež se staly v jistém smyslu ztělesněním doby, v níž žily. Živý literární zájem o Sonnenfelse, vycházející již od jeho současníků, byl toho

také přirozeným důsledkem. Osterlohova práce však nechce být jen další položkou v této řadě. Její poměr k Sonnenfelsovi není ostatně také určován jen biografickými zřeteli, nýbrž směřuje k otázkám podloženým daleko obecněji: těžištěm Osterlohova přístupu je pojem kameralistiky, tedy disciplíny, jejímž nejvlastnějším tvůrcem v Rakousku, přes jinak mnohostranný ráz svého působení, Sonnenfels především byl. Je známou skutečností, že kameralistika měla pro naše a sousední země podobný význam, jaký v pokročilejších státech západní Evropy připadl merkantilismu a ranému pronikání idejí ekonomického liberalismu. Ovšem právě tento fakt vedl často i k tomu, že kameralistické nauky středoevropského 18.století byly v konkrétním pohledu posuzovány jednostranně spektrem těchto rozvinutějších myšlenek a že byly nejednou i klasifikovány podle toho, jak se přibližovaly či vzdalovaly stanoviskům otevírajícím cestu ekonomickému liberalismu. Osterloh si velmi dobře uvědomuje všechna úskalí tohoto pojetí a jeho kniha je také v první řadě jednou tichou, jindy výslovnou polemikou s touto koncepcí, jejímž výsledkem byla i známá práce Luisy Sommerové o rakouských kameralistech. Osterloh proto také klade důraz ne na formálně obsahový rozbor kameralistických nauk, nýbrž na jejich živou funkci jako činitele, jemuž připadla inspirovaná a větším dílem i bezprostředně budovatelská úloha v procesu výstavby nového byrokratického státního aparátu i nového právního řádu, jak ji v Rakousku uskutečnil osvícený absolutismus. V tomto smyslu je jeho kniha nepochybně velmi blízká každému, kdo se zajímá o dějiny státu a práva. Čtenář hledající takovéto poučení, se tu setká s bohatým a podrobně doloženým vylíčením Sonnenfelsovy účasti na všech zákonodárných a administrativně organizačních akcích, kterých v Rakousku v posledních dvou desetiletích 18.století i krátce předtím nebylo málo. Sonnenfels na tomto pozadí vyrůstá nejednou do rozměrů vskutku gigantických, a v jeho rukách se sbíhají téměř všechny nitky tohoto úsilí. I když je jistě možno s tímto obrazem v podstatě souhlasit, přece jen se nelze v jednotlivostech ubránit i určitým pochybnostem. Osterloh správně vidí to, v čem spočíval Sonnenfelsův přínos v oblasti vlastního rozvíjení kameralistických nauk, zejména to, v čem převýšil starší akademickou kameralistiku pruskou a saskou. Naproti tomu však asi přeceňuje blahodárné působení Sonnenfelsových idejí, spadající již do doby pozdější. Přes velký význam jeho státnického i myšlenkového díla nelze popřít, že oficiální kanonizace jeho myšlenek učinila z nich i určitou retardační sílu, která nepříznivě ovlivňovala hospodářskopolitický vývoj předbřeznového Rakouska a přispěla i k ekonomickoteoretické stagnaci v této době. V Osterlohově práci to dobře ilustruje očividné podceňování Sonnenfelsova nástupce na universitní katedře Watterotha. Vcelku je však možno o Osterlohově knize říci, že náleží k pracem,

s nimiž se v odborné literatuře neseťkáváme denně; je proto zajisté možno vyslovit i přesvědčení, že se stane trvalou pomůckou pro každého, kdo se bude chtít orientovat v otázkách dotýkajících se vývoje rakouského osvícenství a především pak dějin státu a práva v této době.

V. U.

JAROSLAV P R O K O P , ROBOTNÍ PATENT Z ROKU 1738 V ČECHÁCH, SBORNÍK
ARCHÍVNÍCH PRACÍ XVIII, 1968/2, STR. 377 - 412

Účelem studie bylo znovu připomenout existenci a význam robotního patentu z 27.ledna 1738 jakožto důležitého mezičlánku v historii nevolnického hnutí v Čechách překračujícího úzký rámec nepokojů místních.

Její autor podrobně sleduje vydání, zveřejnění i výklad patentu - především v souvislosti s jeho problematickou českou verzí - stejně jako jeho mimořádný ohlas na českém venkově, vedoucí po selhání optimistických představ o jeho skutečném dosahu až k poddanským bouřím, jejich potlačení za pomoci vojenských asistencí a soudní dohře na fóru judicia delegata.

Velmi přesvědčivě dokazuje, že ony nepokoje, jež toho roku v Čechách propukly, byly přímo podmíněny nestejným výkladem zmíněného patentu, který právě proto, že chtěl vyvolat u poddaných zdání favorizujícího panovníkova gesta, způsobil svým skutečným dopadem všeobecné rozčarování. Nad to defektní a neúplné jeho české znění vyvolalo u poddaných zásadní nedůvěru v jeho autentičnost do té míry, že odmítali plnit robotní povinnosti s poukazem na zdánlivý rozpor mezi ušlechtilou motivací zákonodárce a strohým úředním výkladem jeho jednotlivých článků, zvláště těch, které ustanovovaly o tzv. "neobyčejných robotách".

Vhodně volenou narativní formou přibližuje autor plastický obraz všech souvislostí vedoucích až ku vzplanutí odporu na Mladovožicku, k jeho rychlému rozšíření na celou řadu dalších panství v Čechách i k jeho energické likvidaci.

V závěru položenou otázku kladného či záporného dopadu celé této nevolnické krize na další vývoj robotních poměrů v Čechách ponechává autor záměrně otevřenou s poukazem na potřebu hlubšího a širšího badatelského úsilí v tom směru.

Předností práce je plynulé a návazné vysledování zmíněných událostí, aniž by příliš široce rozvíjela dějové pásmo detailním líčením a mnohostranným rozbořením jejich průběhu v jednotlivých oblastech. Její věrohodnost podtrhuje i skutečnost, že je založena na studiu spolehlivého pramenného materiálu i odborné literatury.

V. Š.

Odvážít se pronikavého pohledu na dlouhodobý zápas byrokratických institucí rakouského absolutismu s ustupujícím stavovským partikularismem na půdě českých měst pozdně feudálního období může jen zasvěcený znalec všech souvislostí, jež přispívaly k vytváření české předbřeznové obrozenecké společnosti a tedy i k nástupu české buržoazie jako třídy na rakouské kolbiště pobřeznové.

Citlivý přístup k dílčím faktorům tohoto vývoje a závěry z nich vyvozené jsou nesporným kladem studie, jejíž autor tu spojuje detailní znalost faktů s erudicí právního historika.

Vycházejí z pluralitní povahy českých měst v počátcích národního obrození i z konfliktních situací mezi jejich kategoriemi, objevuje zcela netradičně vhodné podmínky pro počátky obrození právě v centralizujících, současně však i nivelizujících městských byrokratických institucích.

Autor odhaluje skutečné příčiny politického i hospodářského zastávání především měst královských, přibližuje problematiku vývoje politické reprezentace těchto měst na zemském sněmu po roce 1627, připomíná různorodost měst v ohledu ekonomickém, politickém i právním jako jeden z dokladů "politické slabosti pozdně feudálního měšťanstva v Čechách" a vyzvedá uniformující funkci pozdně feudálního absolutismu podmiňujícího tak vlastní proces národního obrození.

Za podrobným rozbořem složek určujících tendence josefinské regulace magistrátů následuje objasnění motivů protijosefinské reakce v letech 1790-1793, oživované politickou aktivitou velkostatkářské šlechty pod záštitou "zemského vlastenectví", jehož výrazem se stala i "stavovská desideria" v roce 1790 a první česká průmyslová výstava v roce 1791.

Vhodnou konfrontací státní hospodářsko-politické iniciativy se "spontánním rozvojem výrobních sil", jež v českých městech spočívala především v podpoře pozdně feudální ekonomické struktury a jejího řemeslnicko-živnostenského základu, přibližuje autor příčiny nezájmu rakouského absolutismu o města jakožto zdroje průmyslové aktivity opírající se spíše o příznivé podmínky okrajových oblastí Čech. V této okolnosti spatřuje též jednu z příčin národnostně nerovnoprávných vztahů v českých zemích.

Poukazem na společné i rozdílné znaky josefinské i pojosefinské regulace měst (volba a jmenování magistrátů) a na policejné-administrativní funkci cechovních korporací jakožto nejkonservativnější měšťanské

složky, uzavírá autor úvahu o prohlubujících se ekonomických rozdílech mezi zaostávajícím českým řemeslem a nastupujícím německým průmyslem.

V autonomní městské magistrátní byrokracii spatřuje do té doby nepředvídaného a neustále sílícího činitele obrozenecké společnosti, jenž se stává jednou z objektivních podmínek českého národního obrození i postupné likvidace rozdílů mezi dřívějšími feudálními městskými kategoriemi.

Velmi užitečně se na dané tématice podílí i kapitola věnovaná obrozenecké funkci majetkových přesunů ve struktuře feudálního velkostatku ve prospěch nešlechtických, především měšťanských držitelů půdy, což mělo za následek postupné odbourávání deskového monopolu šlechty a ve svých důsledcích se stalo jedním z pozitivních faktorů pobřežního politického rozmachu národa.

Připomínkou těsně předbřeznových projevů protiabsolutistické opozice, jejíž feudálně stavovská složka se ještě jednou střetává s voláním po sněmovní reprezentaci měst a nešlechtických velkostatků, uzavírá autor celkový pohled na řadu vnějších podnětů určujících váhu a směr národního obrození v českých zemích.

Věcný poznámkový aparát vhodně doplňující text, svědčí jak o mimořádné znalosti dobových pramenů i odborné literatury, tak i o účelném způsobu jejich využití. Pro svou obsahovou hodnotu i ucelenost formy přináší práce značný užitek odborným a vědeckým archívním pracovníkům, kteří k uvedené tématice našli vážný poměr.

V. Š.

STANISLAW S A L M O N O W I C Z , LEOPOLDINA, IL CODICE PENALE TOSCANO DELL'ANNO 1786, IN: RIVISTA ITALIANA PER LE SCIENZE GIURIDICHE 13/1969, SS. 173 - 195

Autor seznamuje italskou veřejnost s výsledky svého rozboru toskánského trestního zákoníku, které publikoval již dříve ve své polsky psané práci (srv. PHS 13, ss.267-9). Studie je rozdělena do kapitol, pojednávajících všeobecně o reformách Leopolda II. jako toskánského velkovévody, o kodifikačních pracech, o analýze trestního zákoníku, jakož i o všeobecném zhodnocení toskánského trestního kodexu. Studie je příkladem penetrace výsledků socialistické pravovědy na stránky západoevropských časopisů. Výsledky polské práce jsou tu formulovány - v odstupu let - ještě dokonaleji.

J. Kl.

Kniha francouzského historika prof. J. G o d e c h o t a vyšla ke 200.výročí Napoleonova narození jako jeden ze svazků edice "Le Mémorial des siècles" (série "Les Hommes"), zřízené G. W a l t e r e m .

Jádrem knihy je nepochybně rozsáhlá studie o Napoleonovi (str.27-223), nazvaná "Napoleonův portrét". Ve snaze přiblížit Napoleonovu osobnost opouští prof.Godechot v osmi hlavách této studie tradiční chronologický výklad a zkoumá postupně Napoleona jako člověka, vojáka, politika, zákonodárce, ekonoma, představeného církví (Chef de Églises), správce (maître) university, iniciátora propagandy i tvůrce vlastní legendy.

Pokus moderního historika podat Napoleonův nestranný portrét je doplněn úsudky vynikajících osobností dané doby (knížete Metternicha, španělského ministra Dona Manuela Godoye, anglického spisovatele W. Scotta, a amerického pastora W.Channinga (o Napoleonovi, str. 225-297).

Výklad uzavírají stati (po většině edice pramenů), nazvané "Napoleon a požár Moskvy", zahrnující deník abbé Adriaena Sururgue a zprávu hraběte Rostopčina (str.299-324), "Paříž a Pařížané v době, kdy se hraje o Napoleonův osud" (str.325-356), "Angličané se ptají: Co s Napoleonem?" (str. 357-394), "Napoleonovy rozmluvy se sirem Hudsonem Lowem na Svaté Heleně" (str. 395-424) a příloha "Schönbrunský fanatik" (str. 425-430).

Úvodní část Godechotovy knihy tvoří přehled panovníků a presidentů 19. století (str. 11-16) a chronologická tabulka Napoleonovy vlády (str.17-26), pořizena G. W a l t e r e m .

Knihu uzavírá bibliografie, sympatická pro našeho čtenáře i citací českých pojednání o Napoleonovi z první poloviny 19.století.

Jako celek je Godechotova kniha pozoruhodnou, moderně pojatou prací o jedné z největších historických osobností na přelomu 18. a 19.století.

St. B.

LESKAW P A U L I , A) AUSTRIACKI KODEKS KARNY Z 1803 R.W WOLNYM MIEŚCIE KRAKOWIE (1815 - 1833), I. - II., 112 + 160 STRÁNEK, KRAKÓW, 1968 A 1970; B) JAN KIRSTEIN CERASINUS (1507 -1561), KRAKOWSKI PRAWNIK DOBY ODRODZENIA, 154 STR., KRAKÓW, 1971

Obě nové práce krakovského docenta právních dějin vyšly ve sbírce "Zeszyty naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego", a to v oddíle "Prace prawnicze", č.40, 46 a 49. Obě mají také úzký vztah k právním dějinám českým. První proto, že se zabývá "Franciscanou" z r.1803, která platila i u nás, druhá proto, že problémy humanistické právní kultury 16. století jsou do značné míry analogické v Polsku i v českých zemích nehledě na to, že Cerasinus-Kirstein byl rodákem z knížectví Javorského, které tehdy spolu se Svidnickem a ostatními slezskými knížectvími náleželo k České koruně.

Zatímco první díl Pauliho práce z dějin novodobého práva trestního se zabývá jednak textem zákoníku z r.1803, jednak rozbořem obecných jeho ustanovení, druhý díl analyzuje zvláštní část kodexu a podává syntetické závěry. Dostává se nám tak vítaného pohledu nejen do právních dějin Svobodného města Krakova, neboť autor svědomitě využil zachovaný archívní materiál krakovských soudních aktů, nýbrž i do dějin trestního práva první poloviny 19.století ve střední Evropě vůbec. Širší význam této Pauliho práce je dán především skutečností, že autor zasadil jednotlivé problémy, ať už se jedná o obecné principy trestního práva či o jednotlivé delikty, do celkových souvislostí dosavadní právnické i historické literatury, kterou beze zbytku a do hloubky zvládl.

Z faktických detailů uveďme, že trest smrti na základě rozsudku soudu Krakovské republiky byl v době, kterou se práce zabývá, vykonán jen jedenkrát (r.1824 za vraždu, viz II., str.53) a že (viz II., str.11) v celé této době před krakovskými soudy nebyl projednáván žádný případ podle devíti paragrafů sedmé hlavy kodexu, pojednávající o velezradě a jiných trestných činech proti státu.

Rovněž v druhé práci Pauliho nejde jen o osobnost krakovského hradského foita ("advocatus iuris supremi Maydenburgensis castris Cracoviensis"), nýbrž o celou širokou problematiku německého práva aplikovaného v řadě polských měst, ba ještě šíře o vědecky fundovaný pohled na polskou právní kulturu 16.století. Vlastní jádro práce tvoří rozbor jediného zachovaného díla Cerasinova, totiž latinského "Enchiridionu" vyšlého tiskem r.1557. Podává se tu analýza pramenů Cerasinem použitých, dále rozbor institucionální (str.47-70) svědčící o rozsáhlých a hlubokých znalostech Pauliho v oblasti práva 13. - 16.století a konečně rozbor vědeckých a společenských názorů Cerasinových.

Poslední dvě kapitoly jsou věnovány působení Cerasinova díla na tvorbu B.Groického (str.86-106) a na ukrajinskou kodifikaci, která byla pořizena v r.1743 s názvem "Prava, po kotorym suđitsja malorosijiskij narod", která však nebyla carskou vládou uznána a udržovala se v praxi de facto na základě opisu. Že tato "Prava" čerpala i z Cerasinova Enchiridionu, upozornil už F.Taranovskij v r.1897. Je podivuhodné, že L.Pauli při tomto tématu ponechal zcela stranou českou právní kulturu 16.století a také českou právněhistorickou literaturu.

V. V.

ROMULUS V U L C Ā N E S C U , ETNOLOGIE JURIDICA, EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMĀNIA, BUCUREȘTI 1970, STRAN 326, K PUBLIKACI JE PŘIPOJENO FRANCOUZSKÉ RÉSUMÉ STR.327-339

V úvodu autor pojednává o metodologii a předmětu právní etnologie. Zabývá se také vztahem právní etnologie k jejím pomocným vědám - právní geografii, právní antropologii a právní sociologii. Zdůrazňuje úzkou souvislost právní etnologie s právním folklorem, národopisem a právní archeologií. Je třeba ještě dořešit, zda se v těchto případech jedná o samostatné vědní obory nebo o součásti právní etnologie, sice autonomní, ale přece jenom součásti. Autor v úvodě cituje některá základní díla z oboru právní etnologie, mezi jinými L.H.Morgana, Praveká společnost (1877) a B.Engelse, Původ rodiny, soukromého vlastnictví a státu (1884).

V hlavní části knihy autor pojednává o zvykovém právu v Rumunsku, na území Karpat a severního Balkánu. Zabývá se vznikem pravidel obyčejového práva v těchto oblastech, jejich vývojem a používáním od doby předfeudální až do doby buržoazní. Život na vesnicích se řídil převážně obyčejovými normami. Byl upraven např.příchod do vesnice a odchod z ní, byla upravena stavba domů, existovaly normy, které se týkaly rozdělení domovních prostor. Na sloupech balkonů domů bývaly vruby, které osvědčovaly, komu dům patří a také povinnosti majitele vůči společnosti a pánovi. Vyskytovaly se i obyčeje týkající se pohostinství, pohlavního života atp.

Velkou pozornost věnuje autor pozemkovému a pastýřskému obyčejovému právu. Pastýřské obyčejové právo upravovalo vztahy mezi pastevci navzájem, vztahy jednotlivých pastevců i společenství pastevců jako celku vůči třetím osobám, zejména vůči vlastníkům půdy a stád. Jednalo se např. o pravidla upravující formy sdružování pastevců, jejich odpovědnost, právo pastvy atp. Při této příležitosti autor udává, že i v Če-

chách, na Slovensku, v Uhrách, v Polsku a Rakousku existovala četná obyčejová pravidla, která upravovala práva a povinnosti tamnějších pastevců.

Zajímavě je zpracována další kapitola publikace, kde Vulcănescu pojednává o právních znameních (rituálních, technických a alfabatických). Mezi znamení technická patří např. znamení určitých profesí - horníků, hrnčífů, zedníků, kovářů, lékařů-mágů atp. Řadí se mezi ně i znamení difamující. Zničení nebo změna právních znamení byly trestány. Je třeba si uvědomit, že existovalo velké množství různých znamení, přičemž i stejná znamení neměla často stejný význam. Pro bádání v této oblasti je důležitá spolupráce s právními historiky, etnografy a archeology i z jiných zemí. V této kapitole se nalézají bohatá obrazová dokumentace právních znamení.

Dále se autor zmiňuje o obyčejových pravidlech, která se týkala lékařů-mágů. Tento lékař byl např. vůči svým pacientům absolutně právně neodpovědný. Není bez zajímavosti, že žena, která pomáhala při zrození dítěte, se stala obligatorně kmotrou tohoto dítěte, jestliže byla požádána, aby se stala příslušnicí rodiny.

Autor také hovoří o obyčejových pravidlech, která ovládala vztahy mezi herci a diváky. Herec, který se choval při představení pohoršujícím způsobem, byl přísně potrestán orgány, které byly ve skupinách herců ustaveny. Trestání mohli být jen herci, kteří hráli bez škrabošky.

Rozsáhlá je poslední kapitola, která pojednává o vesnickém soudnictví. Autor se zde zabývá zřizováním a složením soudních orgánů na vesnicích a jejich kompetencí. Tento orgán ("rada starých") se skládal ze tří kolegií a byl zároveň řídicím orgánem na vesnici. Řešil místní spory nebo spory přesahující rámec jedné vesnice. Výkon tohoto soudnictví nenarušoval tedy zájmy státu. V této kapitole jsou také uvedeny některé tresty, které byly odsouzeným ukládány. Je záslužné, že se autor zabývá podrobněji pastýřským soudnictvím. Obyčejová procedurální pravidla, která platila pro řízení před pastýřskými soudy (lhůty, přísahy, postup při řízení, forma rozhodnutí aj.) jsou totiž velmi důležitá, protože mnohá z nich byla převzata obyčejovým právem státu a byla také kodifikována.

V bibliografické části knihy jsou citovány četné prameny a literatura, zejména z oboru právní etnologie. Autor uvádí i některé české právní historiky, ze kterých vycházel - K.Kadlece, J.L.Píče a T.Saturníka.

Nepochybným kladem publikace je, že autor shromáždil a zpracoval mnoho poznatků, týkajících se právní etnologie a tak vyplnil mezeru,

která existuje v právně etnologickém bádání poslední doby, a to nejen v Rumunsku.

K. A.

MARIN VOICULESCU, ISTORIA DOCTRINELOR POLITICE. EDITURA DIDACTICA ŞI PEDAGOGICA. BUCUREŞTI 1970. 429 PP.

Ve dvou letech vychází v Rumunsku již druhé obširné kompendium dějin politických učení. Svědčí to o funkčnosti předmětu ve vysokoškolském vyučování socialistických států, i o vnitřní potřebě bádání vyrovnat se synteticky s tímto relativně samostatným předmětem. Voiculescova učebnice zdá se být ještě podrobnější, než v PHS (16, s.301,302) již anotovaná učebnice Gilescova. Časově sahá až do 20.století. Je ukončena rozborem Leninova přínosu k rozvoji revolučního politického učení. Voiculescu probírá v době bibliograficky dokumentovaných kapitolách politická učení ve starém Orientu, Řecku a Římě, v periodě feudalismu v Evropě, arabském Orientu a Asii, dále politická učení v době renesance, reformace, utopická učení komunismu, teorii přirozeného práva v době buržoazních revolucí, doktríny anglické buržoazní revoluce, učení francouzského osvícenství a francouzských materialistů. Povšimnutí dochází rovněž utopický socialismus doby francouzské revoluce, učení německého a italského osvícenství v 17. a 18.století, názory klasické německé filosofie, utopický socialismus první poloviny 19.století, doktrína buržoazního liberalismu, vznik marxistického učení, učení proudhonovců a bakuninoviců, rozvoj marxistických idejí v druhé polovině 19.století, politické koncepce revoluční demokracie, učení solidarismu a přínos Leninův. Určité novum knihy proti obvyklé tematice učebnic dějin politických a právních ideologií v socialistických zemích představuje analýza politických doktrín doby zápasu o nezávislost v Jižní Americe (ss.258-267). Ve Voiculescově učebnici je třeba vidět další významný krok kupředu ke stabilizaci mladé vědní disciplíny, která zapustila kořeny a utěšeně se rozvíjí ve všech socialistických státech.

J. Kl.

DAVID C. B U X B A U M , SOME ASPECTS OF CIVIL PROCEDURE AND PRACTICE AT THE TRIAL LEVEL IN TANSUI AND HSINCHU FROM 1789 TO 1895. THE JOURNAL OF ASIAN STUDIES XXX (1971), 2, STR.255-279

Bez ohledu na poněkud komplikovaný titul naznačující, že jde o analýzu soudního archívu okresů Tan-šuej a Sin-ču na Tchaj-wanu v 19.století, napsal Buxbaum diskuzní a někdy i polemickou studii o dosud naprosto převládajícím pojetí čínského práva. Konečně jde také o určitý komentář, založený na časově a místně omezeném soudním materiálu, k vynikající knize D.Bodde a C.Morrise, Law in Imperial China. Exemplified by 190 Ch'ing Dynasty Cases (Harvard 1967; viz PhS 15, 1971, str.247-251).

Buxbaum si kladl několik otázek: rozeznávalo čchingské právo rozdíl mezi civilními a trestními případy?; byly civilní pře projednávány u soudů a byly případně považovány za trestní případy?; byli podezřelí považováni za viníky dokud se neprokázal opak?; představovalo každé střetnutí s právním systémem osobní pohromu?; měl právní systém za úkol zastrašit potenciální pachatele nebo obnovit porušenou společenskou harmonii?; uplatňovalo se právo vždy směrem od státu k jednotlivcům, spíše než přímo mezi jednotlivci? Předběžné odpovědi jsou: ani ne tak právo samotné jako soudní praxe odlišovala civilní a trestní případy; civilních pří bylo u soudů 10 až 20 % všech případů; ani chudší lidé se nebáli přijít k soudu se svými civilními záležitostmi; presumpce viny neexistovala; krutost se vyskytovala, nikoliv však podstatně větší než v řadě současných států jako je třeba USA.

Autor ještě zdůrazňuje, že čchingské právo bylo vcelku na srovnatelné výši s jinými právními systémy své doby. Jeho závěry jsou nesporně podnětné a musí být uplatněny při dalším studiu. Nevyhnutelným, byť i velmi obtížným bude ovšem opustit nejen literu zákona, ale i Buxbaumem studované soudní protokoly a právně-sociologickou metodou prozkoumat jejich vztah k mimosoudní skutečnosti, která byla nepochybně mnohem méně dokonalejší.

T. P.

MICHAŁ S C Z A N I E C K I , POWSZECHNA HISTORIA PAŃSTWA I PRAWA, II, PAŃSTWO BURŻUAZYJNE, WARSZAWA 1970, 274 STR.

O prvním dílu této pozoruhodné učebnice měli jsme příležitost zmínit se v Právněhistorických studiích 15 (str.278-279). Díl druhý vykazuje v míře ještě zvýšené rysy, jež jsme tehdy vyzvedli: úspornost vý-

kladu; soustředění na země, které lze považovat vývojově za reprezentativní a konečně tendenci k celkové syntéze spočívající na metodě historicko-srovnávací.

V čele výkladu je Anglie (do r.1832), při níž autor - na pouhých 22 str. - téměř výlučně věnuje pozornost ústavním institucím a politickému vývoji. Dalších 19 stránek stačí mu k vystižení hlavních rysů z počátku USA. Revoluční a porevoluční vývoj ve Francii do r.1814 je mistrovsky zvládnut na 34 stránkách, včetně výstižného výkladu o právu (napoleonské kodifikace).

Následuje souborná stať líčící hlavní rysy historického vývoje v 19. - 20.století jako úvod k dalšímu výkladu o Francii do r.1940 (30 stran), o Německu včetně Pruska do konce druhé světové války (30 stránek), o habsburské monarchii až do jejího konce (18 str.), o Velké Británii a jejím právu (20 str.), o USA včetně zdařilé partie o právu (15 str.) a o Rusku do Velké říjnové socialistické revoluce (22 str.).

S vědeckou rozvahou, politickým rozhledem a pedagogickým citem jsou tu vhodně vybrána hlavní fakta a data z dějin politických a právních institucí novověku. Učební látka je proporcionálně znamenitě rozvržena, takže student, který ji zvládl, nemůže být ani přetížen zbytečnými informacemi, ani povrchně instruován.

Jednou z nejcennějších je závěrečná partie nazvaná "Charakteristika vývoje buržoazních států". Obsahuje na 45 stránkách 38 statí seskupených do třinácti kapitol, z nichž každá je věnována závažné konkrétní otázce, např. buržoaznímu konstitucionalismu, jednotlivým ze tří "státních mocí" územní správě a samosprávě, koncepci státní suverenity, jednotlivým aspektům ("kritériím") vývoje státu v novověku, společným rysům vývoje práva a právních nauk atd. Je to úsek opravdu tvůrčím způsobem syntetický vysoké hodnoty generalizační, a to jak po stránce historické, tak právnicky komparativní. Bylo by záhodno alespoň tuto partii - když už ne celou učebnici - přeložit a dát k dispozici i posluchačům českým a slovenským.

Celou příručku uzavírá šestistránkový výhled věnovaný novým rysům státu socialistického.

V. V.

JAN J A N Á K , PŘÍČINY VZNIKU PŘEDLITAVSKÉ SOCIÁLNÍ SPRÁVY, OPERA UNIVERSITATIS PURKYNIANAE BRUNENSIS, FACULTAS PHILOSOPHICA, BRNO 1970, STRÁNEK 221

Práce se člení chronologicky na období před Taafeho érou, období Taafeho sociálního zákonodárství a na specializovanou část o rezervní průmyslové armádě.

První kapitola zahrnující léta šedesátá a sedmdesátá minulého století obsahuje cenný rozbor životní úrovně pracujících i sociálně politických institucí za panství liberalismu, jenž je v protikladu k intervenční sociální politice pozdějšího Taafeho období. Připomínku lze mít k postupu výkladu, jenž nedoceňuje věcné dělení sociálně politických institucí. Čtenář tak získává cenné informace o pracovní době, živnostenských soudech, nemocenském pojištění, o zemědělském úvěru atd., jak se postupně staly předmětem sociálně politického zájmu.

Kapitola jednájící o sociálně politickém zákonodárství Taafeho vlády vysvětluje sociální a třídní motivace státních zásahů a obsahuje výklad o genezi a rozbor jednotlivých zákonů. Rozbor je tu širší a všestrannější než v někdejší práci Brügelově (Soziale Gesetzgebung in Österreich von 1848 bis 1918), jenž byla pokládána za základní literární zpracování. Zmínky zasluhují i pokusy o komparaci s reformami Bismarckovými. Na některých místech pociťuje čtenář potřebu sepětí výkladu institucionálního s dějinami dělnického hnutí (sociálně politické požadavky sjezdů soc.dem. atd.).

V třetí části zabývá se autor podrobně sociálně politickými institucemi, jejichž účelem bylo zmírnění těžkého osudu rezervní průmyslové armády. Je tu podán obraz o rakouském zákonodárství proti tulákům, žebrákům, vývoj tzv. chudinské péče, přehled snah o invalidní a starobní pojištění, vývoj nucené práce a začátky zprostředkování práce. Právě v této speciální části zabývá se autor ve velké míře legislativním a právním materiálem, takže práce je i přínosem k právním dějinám.

Janákova studie využila bohatého archívního materiálu (zemských výborů, presidií místodržitelství, ministerstev vnitra a veřejných prací) i materiálů vídeňského parlamentu. Okolnost, že studie přesahuje bohemistický rámec a zabírá širší okruh celého Předlitavska a že se nezabývá jen problematikou dělnickou, je jejím kladem.

J. H.

R. M E R L E , L'ANTICOLONIALISME EUROPÉEN DE LAS CASAS À MARX. PARIS (A.COLIN), 1969, 397 STRAN IN-8⁰

Kniha vyšla jako jeden ze svazků edice "Idées politiques", řízené J.Touchardem.

Jde o soubor vybraných textů (či lépe výňatků z textů) o kolonialismu, zahrnující zhruba období tří století (od 1.poloviny 16.do počátku 2.poloviny století 19).

Textové části (str.49-389) předchází úvod do problematiky (str.8-

46), v němž autor uvádí hlediska, podle nichž hodlá vybrané výňatky rozdělit.

V souladu s těmito hledisky pak dělí texty do čtyř základních skupin:

První zahrnuje pod názvem "Počáteční krize svědomí" jednak španělské autory 16.století (Las Casas, Vitoria, Suarez), jednak papežské dokumenty (mimo jiné i slavné buly Pavla III. z let 1537 a 1542 o Indiánech). K nim je připojena zajímavá ukázka ze IV.zpěvu Camoěsových "Lusovců", svědčící o protikolonialistickém smýšlení autora slavného eposu o portugalských výbojích v Africe a Asii.

Druhá uvádí vybrané texty francouzských a anglických autorů pod názvem "Souběh protikolonialistických tezí". Podle toho, zda autoři vycházeli z všelidských filosofických představ (teze idealistická) nebo zda se řídili hledisky utilitaristickými (teze utilitaristická), je Merle ještě dále třídí do podskupin.

Mezi autory teze idealistické rozeznává dále ještě ty, kteří poukazují prostě na zlořády kolonialismu (Voltaire, Montesquieu, Marmontel, abbé Raynal, Necker, Edmund Burke, markýz de Mirabeau, Alexis de Tocqueville, Bernardin de Saint-Pierre) a ty, kteří kolonialismus kritizují (Fenelon, Montesquieu, Mably, Rousseau, abbé Raynal, markýz de Sade).

Před autory utilitaristické teze zařazuje Merle pro srovnání protikolonialistické úvahy (John Law, Montesquieu, který ač je proti kolonialismu, vyzvedá koloniální obchod), po nich následují autoři, stavějící se proti kolonialismu buď z důvodů demografických (Boulainvilliers, Montesquieu, markýz de Mirabeau, Bernardin de Saint-Pierre) nebo ekonomických (William Petty, Richard Cautillon, markýz de Mirabeau, zakladatel fyziokratické školy François Quesnay, Turgot, Adam Smith, Jeremy Bentham a Arthur Young).

Třetí skupinu, pod názvem "Splynutí idejí" tvoří převážně výňatky z prací či projevů předních osobností Velké francouzské buržoazní revoluce. Zabývají se dvěma otázkami a to jednak problémem zastoupení kolonií (Jacques-Pierre Brissot, hrabě de Mirabeau, Robespierre), jednak budoucností kolonií (Brissot, Saint-Just, Concorcet, Bertrand Barère, vicomt de Bonald).

Čtvrtou skupinu, rozsahem i počtem autorů největší, nazval prof. Merle "Nové tříbení názorů v 19.stol." Texty této skupiny dělí do dvou podskupin. První z nich nazval "Krize liberálního myšlení", druhou "Antikolonialismus socialistického zaměření".

Do první podskupiny zařadil kromě ukázky z prací konzervativních obhájců "statu quo" (hrabě De Bruges):

a) autory *reformního* proudu, vystupující buď proti obchodu s otroky (Benjamin Constant) a otroctví (William Wilberforce, Sir Thomas

Fowell Buxton, Alphonse de Lamartine, Tocqueville, Victor Schoelcher) nebo požadující zároveň s kritikou zlořádů kolonialismu i jeho liberalizaci (Thomas Babington Macaulay, William Gladstone, Louis Veillot, Tocqueville);

b) autory *prokolonialistického* proudu (Lamartine, Edouard Alletz, Victor Hugo a někteří autoři de Garnies-Pagès-ova politického slovníku); a

c) autory *protikolonialistického* proudu (Thomas Bugeaud, Auguste Comte), vystoupení parlamentní opozice v letech 1830-1841 proti dobytí a kolonizaci Alžíru (Frédéric Bastiat, Louis Reybaud) a

d) autory, kteří se vyslovili pro opuštění kolonií (abbé Dominique de Pradt, Lean-Baptiste Say, Jules Duval, De Molinari, Ricardo, James Mill, Charles Buller, Richard Cobden, John Stuart Mill, Goldwin Smith, Benjamin Disraeli, William Gladstone).

Ve druhé podskupině jsou jednak texty Marxových předchůdců (stoupenci Saint-Simonovi, Charles Fourier, Etienne Cabet, Proudhon a Robert Owen), jednak stati Marxovy, které uveřejnil jednak v Kapitálu, jednak v New York Herald Tribune.

Výběr pramenů je zajímavý a poučný pro každého, kdo se zajímá o dějiny boje proti kolonialismu, i když jejich roztřídění se mně nezdá zcela nepochybné.

Kniha je doplněna bibliografií (str.384-385) a autorským rejstříkem (str.386-387).

St. B.

GEORGE J A M I E S O N , CHINESE FAMILY AND COMMERCIAL LAW. AUTHORIZED REISSUE. HONG KONG, VETCH AND LEE LTD., 1970. STR. VII, 130

Kniha zachycuje stav tradičního i poněkud modernizovaného soudnictví v Číně kolem roku 1900, tedy ještě před pádem monarchie v roce 1911 a před převzetím některých prvků moderního evropského práva.

Autor získal velikou zkušenost jako soudce Nejvyššího soudu pro ty části Šanghaje, které ovládali Evropané formou koncesí, jakož i z praxe soudce britského soudu v Jokohamě, v Japonsku. Jamieson studoval asi dvacet let praxi Smíšeného soudu (Mixed Court) v Šanghaji, kde se řešily problémy týkající se konfliktů mezi domácím obyvatelstvem a cizinci.

Zde se střetávala tradiční koncepce čínského práva jakožto trestního a západního právního řádu, vytvářejícího právo občanské. Ještě vhodnější podmínky pro vznik obchodního práva skýtala Šanghaj, veliké komerční středisko. Konečně, poté co Číňané opustili v polovině 19.sto-

letí koncepci Číny jako jakéhosi jedině dokonalého státu a tím uznali možnost aplikace mezinárodního práva i na Čínu, projevila se možnost a nutnost reformy čínského práva.

Kniha se skládá ze tří částí: překlady ze zákoníku Čchingů, komentáře k překladu, jakož i překlady řady případů z právnické příručky Sing-an chuej-lan. Užitek překladů je zejména v tom, že zpřístupňují nejen základní text zákona (lü), ale i příslušné precedenty (li). Na druhé straně jsou mnohé překlady nepřesné nebo přímo nesprávné, Jamieson často spíše parafrázuje nežli překládá.

Jamiesonova studie se nepokouší o nějaké zásadnější a obecnější závěry, což ostatně před kodifikací bylo sotva možné. Poskytuje dosti bohatý faktický materiál a může být proto užitečnou pro historika a zejména pro sociologa.

T. P.

PAL S C H Ö N W A L D , A MAGYARORSZÁGI 1918-1919-ES POLGÁRI DEMOKRATIKUS FORRADALOM ÁLLAM ÉS JOGTÖRTÉNETI KÉRDÉSEI, (OTÁZKY DEJIN ŠTÁTU A PRÁVA V ROKOCH 1918-1919 Z BURŽOÁZNODEMOKRATICKEJ REVOLÚCII V MAĎARSKU), AKADÉMIAI KIADÓ BUDAPEST 1969, 400 STRÁN

Autor rozdelil tematiku do dvoch častí. V prvej se zaoberá s problematikou buržoáznodemokratického štátu, skúma formu vlády, otázky teritoriálnej suverenity, ústredné orgány ako aj štruktúru autonómnych území, ďalej ozbrojené orgány a miestnu správu. Venuje dost pozornosti politickému vývoju Maďarska v tomto období, pokusom o zachovanie územnej integrity bývalého Uhorska, ako aj národnostnej otázke. Nášho čitateľa zaujmú najmä časti venované zák.článku XXX/1919 o autonómii Slovenska, ktorý mal za účel hatiť zjednotenie Čechov a Slovákov (str.84-88).

Druhá časť sa venuje tým odvetviám práva, ktoré boli charakteristické pre premeny feudálneho Uhorska v buržoáznodemokratické Maďarsko, ako volebné právo, základné občianske právo, pracovné právo, pozemková reforma a trestné právo.

Ide o prvé súborné spracovanie tejto problematiky.

L. B.

ANDOR C S I Z M A D I A , RECHTLICHE BEZIEHUNGEN VON STAAT UND KIRCHE
IN UNGARN VOR 1944. NAKLADATELSTVÍ AKADEMIE, BUDAPEST 1971, 296 STR.

V překladu G.Diósiho stává se nyní nemaďarské veřejnosti přístupnou zkrácená verze Csizmadiovy maďarské knihy vydané r.1966 týmž nakladatelstvím s názvem "Vytváření právních vztahů mezi uherským státem a církví a jejich praxe v horthyovském období". Ježto nebylo lze získat včas podrobnou recenzi tohoto nového zpracování jedné z nejdůležitějších maďarských právněhistorických prací uplynulého desetiletí, upozorňujeme čtenáře PHS na věc zatím alespoň touto anotací.

Jádro knihy tvoří právněhistorická problematika doby počínající koncem první světové války. Autor se sice omlouvá (str.8-9), že "předhistorie" musila v tomto novém zpracování ustoupit do pozadí, ale lze konstatovat, že ani čtenář zainteresovaný na starších fázích vývoje nebude touto knihou nijak zklamán. Starší historie se hlásí neodbytně k slovu zejména v partiích o vrchním patronátním právu a o problémech církevního jmění (str.66 a d.), právě tak jako v poutavé partii o počátečních kongruy (str.228 a d.) a na mnoha jiných místech.

Vlastní doménou autorovou je nicméně období 1918-1944, které je autorem samým označováno za polofeudální. Zasněženě a nemilosrdně je tu odhalována politika maďarské buržoazie na straně jedné a politika Vatikánu na straně druhé, přičemž zejména časté a výborně zvolené citace z oficiálních i neoficiálních projevů představitelů církve i státu působí na čtenáře velmi sugestivním dojmem. Metoda historická a metoda právníká se v Csizmadiově díle spojují k úspěšnému výsledku, jehož podstatným rysem je, prokázat - jak autor sám říká - , že také na tomto úseku není místa pro fantazie ("Traumbilder") buržoazní literatury, podle níž se v Uhrách odehrál jakýsi svébytný a svérázný vývoj ("eigenständige ungarische Entwicklung").

Je škoda, že pro rychlejší orientaci v tomto významném a obsahově bohatém i pestrém díle, které bude jistě hojně používáno i ve studiích právně-srovnávacích, nebyl k této německé verzi pořízen jmenný a věcný rejstřík.

V. V.

ANDOR C S I Z M A D I A , A NEMZETI BIZOTTSÁGOK ÁLLAMI TEVÉKENYSÉGE
1944-1949 (ČINNOST NÁRODNÝCH VÝBOROV AKO ORGÁNOV ŠTÁTNEJ MOCI), BUDA-
PEST 1968, 486 STRÁN

Národné výbory vznikali v Maďarsku až po oslobodení a vzhľadom k tomu, že nemali tradíciu z dôb okupácie - ako u nás v Českosloven-

sku - nestali sa orgánmi štátnej moci a správy. Ich úlohy zostali obmedzené na politické funkcie, ako miestne zložky nášho národného frontu. Napriek tomu však v období od r.1944-1949 plnili aj niektoré štátne úlohy, a práve tomuto obdobiu a tomuto úseku ich činnosti venuje pozornosť autor. O tom, že základným článkom štátnej moci a správy v Maďarsku nebudú národné výbory, ale rady (tanács), sa rozhodlo ešte r.1945. Národné výbory zanikli v januári r.1949 a na ich miesto nastúpili miestne organizácie Nezávislého ľudového frontu. Pre československého právneho historika sú pozoruhodné porovnania s vývojom u nás (str.379-384). Knižka má podrobný index a ruský a nemecký preklad obsahu. Spracovanie sa opiera o územne veľmi rozvetvené štúdium archívnych fondov.

L. B.

KÁLMÁN K U L C S Á R , HISTORICAL DEVELOPMENT OF LAW-APPLYING FUNCTIONS; SOCIAL CONDITIONS AND LEGAL EVOLUTION. VYŠLO V ZBORNÍKU: DROIT HONGROIS - DROIT COMPARÉ. HUNGARIAN LAW - COMPARATIVE LAW. BUDAPEST 1970, S.51 - 73

Z pozície právnej filozofie sa sociologicky hodnotí aplikácia práva s použitím metód komparatistiky. Nestačí s t a t i c k y skúmať vzťah právnych noriem a ich spoločenských podmienok, ale treba skúmať aj d y n a m i k u tohto vzťahu, sledovať funkčný vzťah medzi právnymi javmi a spoločnosťou. Okrem tradičných hľadísk treba uplatniť ešte aj historické a sociologické. Právny systém pochopený ako súbor právnych noriem určitej krajiny sa má uviesť do funkčného vzťahu k danej spoločnosti. To zahŕňa nielen právne predpisy a ustanovizne, ale aj organizačné útvary tvorby a aplikácie práva, sociálne podmienky ich účinnosti a ľudské správanie sa, ktoré vplýva na túto účinnosť. Tieto zásadné tézy overoval autor na organizácii aplikácie práva, ako sa prejavuje v súdnictve a administratíve. V tom vidí odraz funkcie právneho systému v určitej spoločnosti. Domnieva sa, že táto organizačná funkcia práva bola dlho skrytá. V 20.storočí sa rozšírila na stále vzrastajúcu sféru sociálnych procesov. Skryto pôsobí aj normatívna funkcia aplikácie práva. Súdny výrok pôsobí (najmä v trestnom práve) aj preventívne a preto ho treba chápať ako spoločenský proces. Samotné súdnictvo nebolo v histórii iba aplikáciou práva. Slúžilo totiž predovšetkým udržaniu poriadku, ktorý bol výhodný pre ústrednú vládnu moc. Pretrvávaním laického živlu v súdnictve Uhorska sa zabezpečovala zhoda medzi aplikáciou práva a judikatúrou. Význam judikatúry v Uhorsku dokazuje, že sudy tam

mali aj právotvornú funkciu, čo ináč platí aj o iných krajinách. Orgány aplikácie práva (súdne aj administratívne) majú aj komunikačnú funkciu, lebo šíria vedomosti o práve. Vykonávaním revíznej funkcie sa stávajú nástrojmi štátnej politiky. V 20.storočí priam organizujú spoločnosť, takže aplikácia práva potom ustupuje do pozadia. Preto sa hlavne v socialistických krajinách súdy nahrádzajú administratívnymi útvarmi a arbitrážou. V súdnictve sa zosilňuje politický vplyv a prenikajú diskrečné akty. Najmä arbitráže pôsobia ako nástroj organizačno-direktívnej funkcie práva, ktorou sa formuje spoločnosť.

Jos. K.

J.B. S T E R N I K , V.I.LENIN - JURIST, JURIDEČESKAJA DEJATEĽNOST V.I.ULJANOVA (LENINA), IZD. "UZBEKISTAN", TAŠKENT 1969, 271 STRÁN

Recenzovaná práca sovietskeho autora I.B.Sternika prináša nové fakty a údaje k biografii V.I.Lenina, dopĺňa ju novým, doteraz málo poznaným obdobím Leninovho života z hľadiska jeho práce ako advokáta - obhajcu na súdoch v Samare (Kujbyšev) a v Petrohrade v rokoch 1892-1895, ako aj jeho nelegálnu advokátsku činnosť vo vyhnanstve v Sušenskom. Táto jeho činnosť sa v doterajších vydaniach jeho biografii len letmo spomínala a dôraz sa kládol len na jeho revolučnú činnosť. Pre plné hodnotenie Leninovej práce a poznanie všetkých stránok jeho života má význam poznanie aj tejto, doteraz málo známej a opomínanej činnosti. Autor rozdelil prácu na štyri kapitoly. Cenná je v závere uvedená bohatá bibliografia, chronologické dáta spojené so získaním právnického vzdelania a činnosťou V.I.Lenina v úlohe advokáta v Samare a Petrohrade, ako aj niekoľko dokumentov z jeho činnosti v samarskej advokácii.

Autor vychádzal pro práci z toho, že čitatelia Leninovej biografie veľmi málo poznajú jeho činnosť ako právnika-praktika. Nie všetkým je známe, že takmer 8 rokov (1892-1900) pracoval Lenin v advokácii, vystupoval ako obhajca na súdoch v Samare a Petrohrade a neskôr aj právne zastupoval pracujúcich ľudí z obce Sušenskoje, kde bol vo vyhnanstve.

Keď sa hovorí o Leninovi, vynorí sa obyčajne jeho činnosť voľcu robotníckej triedy a strany, najvyššieho štátneho činiteľa, teoretika a publicistu. No s výrazom Lenin ako právnik sme sa takmer nestretli. Ale všetko nasvedčuje tomu, že o V.I.Leninovi ako o právnikovi možno a treba hovoriť, pretože on ním bol a pretože jeho právnické vedomosti mu pomáhali v hlavnom - v revolučnej práci, i vo funkcii predsedu Rady ľudových komisárov v normotvornej činnosti.

V recenzovanej práci autor skúma dve hlavné úlohy, a síce prečo a ako sa V.I.Lenin stal právníkom a aký je charakter jeho právnickej (advokátskej) činnosti a ako ju využíval aj v boji so samodržavím. V prvej hlave V.Uljanov - študent právnickej fakulty sa zamýšľa nad otázkou, prečo sa rozhodol Lenin stať sa právníkom.

V ďalšej časti sa autor zaoberá Leninovou činnosťou ako člena petrohradského kolégia advokátov, jeho advokátskou činnosťou v Petrohrade a využívaním svojich právnických vedomostí na vzdelávanie pracujúcich mas. V poslednej časti hodnotí Leninovu činnosť "ilegálneho advokáta" vo vyhnanstve na Sibíri v Šušenskom.

Recenzovaná práca rozširuje naše poznatky o doteraz málo známou oblasť činnosti V.I.Lenina. Autor sa snažil v práci ukázať, že Lenin ovládajúc dokonale právnú vedu, využil ju ako nikto iný z marxistov-právníkov v záujme revolučného boja, že V.I.Lenin postavil svoje vedomosti v oblasti marxistickej filozofie a práva do služieb revolučného hnutia, do služieb a na vyzbrojenie boľševickej strany a pre polozenie základov sovietskeho socialistického právneho poriadku a pre polozenie základov socialistickej teórie štátu a práva.

L. H.

ANDRZEJ A J N E N K I E L , SEJMY I KONSTITUCJE W POLSCE 1918 - 1939,
WARSZAWA 1968, STRÁN 130

Autor podáva v recenzovanej práci históriu vývoja parlamentarizmu v medzivojnovom období dvoch decénií v Poľsku. Venuje sa rozvoju inštitúcií a výstavby parlamentarizmu, pomeru síl v sneme a ústavnému vývoju. Vychádza z toho, že buržoázny parlamentarizmus existoval v poľskom vývoji pomerne krátky čas, avšak aj tak mal snem najmä do r.1926 značný význam v systéme najvyšších orgánov štátu. Po májovom prevrate v r.1926 úloha parlamentu postupne klesla, čo sa prejavilo aj v ústave prijatej v r.1935. V tom čase už politický život v Poľsku prebiehal najčastejšie mimo snemu, mimo snemu sa grupovali stranické zoskupenia a viedol sa politický boj o vedenie štátu.

Vo vstupnej kapitole venuje sa autor rozboru buržoázneho parlamentarizmu.

Zaujímavý aj pre nášho čitateľa je rozbor politických strán, skupín a blokov, ako sa ony formovali v Ústavodarnom sneme a postupné formovanie politického systému. Pri hodnotení vývoja v Poľsku venuje autor pozornosť aj medzinárodným aspektom a ich vplyvu na vnútropolitický život v štáte. Značnú pozornosť venuje rozboru a podmienkam prijatie

prvých zákonov. V osobitnej kapitole rozoberá marcovú ústavu a genézu jej prijatia od vytvorenia ústavnej komisie 14.februára 1919 do jej prijatia 17.marca 1921. Charakterizuje ústavu ako demokratickú, ktorá ponechala širokú kompetenciu snemu i práva a slobody občianske.

V závere práce rozoberá autor vnútropolitický vývoj po smrti Pilsudského až do r.1939, voľby do snemu a senátu 6., resp. 13.novembra 1938 a ich činnosť.

Recenzovaná kniha má charakter populárno-vedeckej práce. Je zaujímavá i pre nášho čitateľa tým, že mu umožňuje poznať inštitucionálny vývin buržoázneho parlamentarizmu, ústavný vývoj a politický život medzivojnového Poľska a porovnávať ho s vývinom v našom štáte v období predmnichovskej republiky.

L. H.

BOHUMIL KUČERA, DĚLNICKÁ VLÁDA V SASKU V ROCE 1923, SPISY UNIVERSITY J.E.PURKYNĚ V BRNĚ, FILOSOFICKÁ FAKULTA, Č.153, BRNO, 1970, 170 STR.

Nová práce prof. dra B. Kučery je závažnou historickou monografií, hlboce fundovanou jednak teoreticko-marxisticky, jednak politicko-historicky. Je to jedna z vzácných pomerně u nás prací zabývajících se dějinami státu v Německu, a to v době zvláště složité, totiž po první světové válce. Touto volbou tématu zařazuje se B. Kučera velmi čestně mezi několik málo právníků, kteří se zabývají problematikou moderního Německa a tím rozšiřují nepočetnou, ale významnou obec historiků obecných nebo světových dějin státu a práva, jak je tento předmět zaveden ve výuce na našich právnických fakultách. Není totiž sporu o tom, že v tomto předmětu resp. vědním oboru právě dějiny Německa hrály, hrají a vždy budou hrát u nás mimořádně důležitou roli, ať už jde o Německo feudální, kapitalistické, či posléze socialistické (NDR). Ostatně už v předmětu, který koncepčně obecným právním dějinám na našich právnických fakultách předcházela, totiž ve středoevropských právních dějinách (až do r.1952), byly to rovněž otázky státu a práva v Německu, jež tvořily podstatnou složku jejich výukové náplně. S československými resp. českými právními dějinami má Kučerova práce rovněž kontakt, a to ve IV. kapitole (str.136-149), kde se líčí ohlas německých událostí u nás.

V tomto svém zatím nejrozsáhlejším díle vystupuje B. Kučera jako metodicky vyzrálý marxistický právní historik, zpracovávající spolehlivě jak příslušnou literaturu tak i historické prameny, ať již tu jde o materiál soudobých politických brožur a soudobého tisku (novin a časopi-

sů), pozdějších memoárů, dokumentů z jednání politických stran a zvláště ústředních orgánů světového dělnického revolučního hnutí, Komunistické strany Německa atd. Kritice podrobuje B.Kučera některá stanoviska našich mladších historiků (viz na str.122, pozn.18). Naplňují se tak vrchovatou měrou naděje, které vyvolalo již publikování předchozí cenné stati téhož autora, totiž studie "Podíl Dr.B.Šmerala na vzniku hesla dělnické vlády v letech 1922-1923", Sborník filosofické fakulty UJEP, Brno 1963, G 7.

V. V.